«کریموف، حسینوف وشرکاسی» طرفندن نشر اولنمشدر.

Татар.
3-4897/2

اسلاملر حقنده حکومت تدبیرلری

ایکنچی جزء

اثر

رضاء الدین فخر الدین

۱۳۲۵—۱۹۰۷

اورنبورغ
« کریموف ، حسینف وشرکاسی » نڭ پاراوای مطبعه‌سی
۱۹۰۸

Из фондов Российской национальной библиотеки

سوز باشی

اورنبورغ صوبرانیه‌سی قارامقنده اولان مسلمانلرنڭ مکتبلری ، مدرسه‌لری هم ده اهل اسلام بالالرینی روسچه اوقوتمق و ملالرغه روسچه بیلمك شرط ایدلمش حاللرنی و بوطوغروده سیرکولر و عموما رسمی یازولرنی برنچی جزءده یارمشیدك . شوندن صوڭ اولان حاللر هر نه قدر یڭی و معلوم ایسه‌ده اوتکان نرسه‌لر کوندن کون ایسکروب و آنلرنی بیلوچیلرده ساعت بساعت کیموب طوررلر. اوشبو جهتدن آنلرنی ده کاغدده برکتوب قالدرمق تیوشلی کوره‌در . کاغدده یازلمش شیلر صاقلانورلر و صاقلانمش نرسه‌لرده کونلرنڭ برنده بر اولرنڭ فائده‌لرینه یارار. بناء علیه بز، اولگی جزءدن قالغان کرکلی شیلرنی وعده‌مزگه کوره بربرگه جیوب اوشبو ایکنچی جزءنی ترتیب ایتدك .

برنچی جزء آخری ۱۸۹۹ نچی ییل حادثه‌لری ایله تمام اولمشیدی. بوندن صوڭ حکومت ده مشرق ایشلرینه کریشدیکندن جمله حال ایسکیچه اوتوب طورر اولدی . خیاللرغه کلمیه‌چك صورتده روس - یاپون صوغشی ظاهر اولدیغی صوڭ مکتب و مدرسه اشلری حکومتدن ده خلقدن ده اونودلوب طوردی . بو آرانی «فترت» یاکه «مال جیو» زمانی دیبور اولسه‌ق بر قدر درست اولور .

۱۷ نچی اوکتابردن اعتبارا بتون خلق سیاسی اشلر ایله مشغول اولوب ، حتی باشقه‌لرنی اونودمق درجه‌سینه کلمشلر ایدی . ایشته اوشبو وقتده الڭ ایلك مرتبه اوله‌رق قالقوب چیقمش شی «۳۱ نچی

Из фондов Российской национальной библиотеки

مارت نظامی» اولمشدر . «۳۱ نچی مارت نظامی» روسیه ده اولان چیت خلقلر حقنده اولدیغندن بتون بتونه مسلمانلرغه عائد بر نظام دیمك ممکن اولور . زیرا چیت خلقلردن صان اعتبارنچه اڭ کوب اولانلری مسلمانلردر .

اوشبو ایکنچی جزءده ۳۱ نچی مارت نظامی حقنده رسمی اولان تدبیرلر یازلنور ، مسئله دخی گوزل آڭلاشلسون ایچون بعض بر مناسبتلی اولان غیر رسمی حاللر وغزته مقاله لری ده درج اولنور . ملی ودینی اولان مکتب ومدرسه لرمزگه دائر شیلردن هم بحث ایدلنور . دینی و ملی مکتبلرمز بحثنه مقدمه اولسون ایچون « وقت » ده «مکتب وشاگردلرمز » دیه یازدیغمز مقاله نی اوشبو یرگه قویمقنی مناسب کوردك .

Из фондов Российской национальной библиотеки

مکتب وشاکردلرمز

بز بو دفعه‌ده مکتب ومدرسه‌لرمزنڭ تاریخندن وصوڭ وقتلرده روسچه اوقتمق طوغروسنده اولان تدبیرلردن بر آز شیلر یازمق‌نیتی ایله قلم آلمش ایدك . روسچه اوقوتمق طوغروسنده نه کبی فرمانلر اولدیغی حقنده بر چوق رسمی کاغدلر اوقوب خیلی معلومات کسب ایتدك ایسه ده (١) تاریخ حقنده سرمایه‌مز آزدر. ذاتا منتظم صورتده یازلمش تاریخی اولمغان بر قومنڭ مکتب کبی خصوصی ایشلرده اولان تاریخنی یازمق ممکن اولماز. شویله ایسه ده تفتیشلرمزدن حاصل اولان بعض بر ماده‌لرنی بویرده یازمق مناسب کورلدی. بزم ناقص صورتده قویوب کتمش یرلرمزنی کامل ایدرك یازوچیلر بلکه اولنور.

بز شمالی ترکلرنڭ عموما تاریخلری ایکی گه آیرلور. بری اسکی حال ، روسیه ضبطنه کردیکلری کون گه قدر اولوب؛ ایکنچیسی ده آندن صوڭ اولان وقتلریدر. بو ایسه یاڭی تاریخلری اولور.

چین حدودندن باشلاب طونه یلغه سینه قدر وشمال دڭیزندن خزر وقاره دڭیزلرگه قدر اولان یرلرده حکومت سورمش قوم نجیب ترکلرده دارالعلم وشاکردلر ایله طولی اولان مکتب ومدرسه‌لر اولنه چغنده شبهه یوق . گرچه بغدادلی عرب سیاحی احمد بن فضلان بن العباس ومغرب عالملرندن ابو عبدالله محمد بن عبدالله بن محمد-الطنجی ابن بطوطه نام سیاحلر اوزلرینڭ سیاحت‌نامه‌لرنده «بلغار» و«سرای» شهرلرنده ، دشت قیچقاق وباشقرد ولایتلرنده اولان مکتب

(١) بو شیلر برنچی جزء ده مذکور اولدی .

ومدرسه‌لردن خبر یازمازلر ایسه‌ده بوندن ایسه بـو مملکتلرده مدرسه وشاگردلر اولمادیغی لازم کلماز.

مذکور سیاحلرنڭ اولگیسی (٣١٠ ـ ٩٢٢) تـاریخنده مای ومحرم آینڭ، ایکنچیسی ده (٧٣٤ ـ ١٣٣٤) ده مای وشهر رمضانڭ بلغارده اولمشلردر. ابن فضلان بلغار حقنده خیلی معلومات ویرر ایسه‌ده ابن بطوطه آنچق یکرمی یدی یول مقدارنڭ برشی یازمش بونڭ ده کوبوسی بلغار سوداگرلرینڭ قورمش حیله‌لرنی تصدیق ایدرك یازمش اصلسز شیلردر.

ابن فضلان سیاحت نامه‌سینڭ اصل نسخه‌سنی کورمادك ایسه‌ده اثرنڭ چوق یرلری یاقوت الحموی طرفندن معجم البلدان نام کتابنڭ تورلی ماده لرینه تفریق ایدرك نقل اولنمشدر. شویله‌که: باشقرد، روس، بلغار حقنده ابن فضلان طرفندن یازلمش شیلر بتون بتونـه معجم البلدان ده نقل اولنوب بتدیکی دعوا ایدلماز ایسه‌ده شایان دقت یرلری البته ترك اولنمامشدر. ابن فضلان سیاحت نامه‌سی اولمق اوزره ١٨٣٢ تاریخنده آلمانچه ترجمه‌سی ایله فراین طرفندن پیتربورغڭ طبع اولنان اثر، تماما معجم البلدان کتابینڭ «بلغار» ماده‌سندن نقل اولنمشدر (١).

سلفلرمز اولان اسکی ترکلر، کندیلرنی مدافعه ایتمك قصدینه مبنی هر وقت محاربه ایدرگه مجبور اولندقلری کبی کوب وقتلر تختگاه وباشقه بیوك شهرلری دشمنلر طرفندن خراب ایدلمش وکندیلری‌ده برجان قالمقسزین اوترلمشلردر. بویله اولان برقومدن تاریخ قالمه‌سی ممکن دگلدر.

دورتنچی ایوان قزان شهرنی ضبط ایتدیکی کون (٩٦٠ ـ ١٢٥٣ ذو القعدڭ

(١) فاضل مرجانی اوشبو فراین طرفندن طبع ایدلمش اثردن قلم ایله یازلمش بر نسخه نی کورمش ده وشونی ابن فضلان سیاحت نامه‌سی اولمق اوزره حکم ایتمشدر.

Источник Российская Национальная библиотека

واو کتابر آینده) شهرده گوزل صورتده بیوك مدرسه ومکمل روشده
کتبخانه اولدیغی آتا و بابالردن روایت ایدلنه‌رك آره‌مزده مشهوردر.
بو خبرنی ایسه بز مبالغه گه حمل ایتمکدن زیاده، دکیزدن تامچی دیمك
قبیلندن ناقص بر روایت ایدیکینه اعتقادمز کاملدر. زیرا مدرسه وکتبخا
نه‌لر خبری غالب اهل علم طرفندن سویلنور، باشقه‌لر ایسه بونی
آنچق بر ایکنچی نوسه مناسبتی ایله گنه روایت ایده بیلورلر. سمرقند
شهرنی روسیه ضبط ایتدیکی کونده حاضر اولان عسکرلر ایچندن یوزدن
آرتق آدم کوردك ایسه‌ده کتبخانه‌لر، اسکی قرآن شریف وتیمر مسجدی
حقنده معلومات ایشته بیلمادك. خالبوکه قزان آلندیغی وقت قزان شهر
نده واطرافنده عالم اسمنده آدم قالمادیغی جهتله بویله خبر اون مرتبه
ویوز مرتبه کچوکلنوب روایت ایدلمش اوله‌چغنده شبهه اولماز.

بو یرده احتمال که: «روس عسکری قزانلیلر ایله محاربه
ایتمشلر ایسه بونده مدرسه بنالرینڭ وکتبخانه‌لرنڭ گناهلری یوقدر:
طبیعی آنلر کندی حاللرنچه غلبه ایدن قوملرنڭ حمایتلرنده قالمش
اولورلر. اویله ایسه مذکور مدرسه وکتبخانه نه یرده‌در عجبا!..»
دیه بر سؤال ایراد ایدلنه بیلور.

بتون دنیانی نورلرغه غرق ایده‌جك صورت ایله علم قویاشی
طوغدیغی اوشبو زمانمزده اڭ بیوك اورنلرده اوطورمش شهرتلی
آدملر آره‌سنده، کوز یاشلرنی کوڭللرنده اولان اعتقادلرینه شاهد
ایده‌رك شهادت کلمه‌سنی قچقروب اوقوب طوروچی یدی میلیون
نفوسلی قرغیز وقزاقلرغه: «سزلر مسلمان دگل بلکه شامانیسز!..»
دیه‌چك قدر قاره کوڭللی. قاتی باغرلی، وجدانسز، انصافسز آدملر
اولنور ایسه بوندن اوچ دورت قرن مقدم اولان بر حکومت ایچنده
نه کبی فاناتیك آدملر اولنه‌چغنی استخراج ایتمك مشکل دگلدر.

آره‌لرینه ایسرتکچ، فاحشه‌لر، ربا، قمار، حیله ویالان شاهدلك

کرمه‌سینه آغز آچمای طوردقلری حالده: «قرأن کرماسون» بوزلورلر!.» دیه قچقرلمش طاوش هنوز قولاقلرمزدن کتمامشدر. دنیاده کیملر اولماز!..

قزان آلندیغی وقت جمله مسجدلر. مدرسه‌لردن تاش اوستونده تاش قالمادی، کتابلر، قرانلر تماما یاندرلدی مسلمانلرده صوغشده اولوب بتدیلر، خاتونلر وصبیلر کتو قبیلندن اسیر آلنه‌رق مسقواغه ییبارلدی، یادکار خان بن قاسم خان جبری صورتده چوقندرلوب روس قزی ایله نکاح ایدلندی. اطرافده اولان قریه‌لر یاندرلوب خلقی تاراتولدی. حتی قبرلر اوستونده اولان یازولی بیلگولر واتلنوب یمرلوب بتورلدی. یاقین تیره‌ده اولانلرنی چیرکاو بناسینه تاشودیلر. ایمدی بر قومنك باشینه بویله حال کیلور ایسه آنلردن تاریخ قالا بیلورمی؟. قالماسی ممکنمی؟.. تاریخ فلان شویله طورسون، کندیلرینك جمعیتلری، سلسله ونسبلری صاقلانوب طورمه‌سی اغرب الغرائب عد ایدلسه سزادر.

اوشبو سببدن، بر عصردن زیاده وقت روسیه اسلاملرنده مدرسه، مسجد وعبادتخانه، امام وعالملرنك حتی اسملری اولسون قالمامشدر. اهالی بتون بتونه کوز کونینك تونلری کبی قارانغولقده یشاب آنچق کندی آتا وبابالرینك اسلام دیننده همده بر وقتلرده بو یرلرنك حاکملری اولارق طوردقلرنی ایشدوب کلمشلردر.

بر طرفدن آغزلردن ایشدلنوب یورمکده اولان تاریخی روایتلرنك اثری اوله‌رق وایکنچی طرفدن‌ده روسلرنك بونلرنی کوچلب چوقوندرولری وچوقنمش آدملرنك جمله مشقتلرینی چوقونمامش مسلمانلره یوکلاتولری اهل اسلامنك کندی ملیتلرنی صاقلارغه بیوك یاردمی اولمشدر.

دنیاده آدم بالاسنی تربیه ایدن واولمش یوره‌کلرگه یاکا جان

Из фондов Российской Национальной библиотеки

کرگزوب غیرتلندرەچك وهر تورلی کمالتلرگه یتشدررگه سبب اولان شی مشقتدر . مشقت کورمگان انسان قابلیت واستعدادنی ایشلته آلماز وجناب اللهدن احسان ایدلمش عقل وفکرنیده یرنده استعمال ایده بیلماز .

روسیه تصرفینه توشدیکمز وبر عصردن زیاده جاهلیت اوزرنده طوردیغمز صوڭ بعض کیمسه‌لرمز داغستان طرفینه سفر ایدرك تحصیل علم ایدوب بو مملکتگه قایتوب آز آز نشر علم ایدرگه باشلامشلردر . داغستانده اولان دین اصولی ساده و فائده‌لی صورتده اولدیغندن بزم مملکتمز ایچون فوق العاده فائده ویرمشدر . اگرده داغستان درس اصولی بزم طائفه‌مز کبی قابلیت واستعدادلی قوم آره‌سنده رسوخ تابمش اوله ایدی هر جهتدن باشقه قوملردن برایکی باسقچ یوقاری طورمغمزده شبهه یوق ایدی ، فقط شول اثناده بعض آدملر بخاراغه واروب یوك یوك حاشیه‌لر تویاب قایتمشلر وبوندن صوڭده آره‌مزده بخارا اسلوبی تارالمشدر .

خلقمز بر عصرغه قریب وقتلرنی اسخولاستیك ایله کچروب ، قچقرش ، دعوا ، بحث ومناظره میدان آلدیغندن اوغل آتاسندن ، استاذ شاگردندن آیرلوب ، آره‌مزده اختلاف ومحبتسزلك حکمفرما اولمشدر . ذاتا اسخولاستیك نه کبی بر قوم ایچینه کردیسه اول قومنی تمام تامری ایله قورتدیغی تاریخ ایله مثبتدر . لاتینلر اسخولاستیك سببندن منقرض اولدیلر . یونانلرنی اسخولاستیك هلاك ایتدی . بوڭا نه حاجت! استاذلرمز اولان بخارا سارتلرنی دولتلرندن ، اقتدار وکمالتلرندن محروم ایدن شی اسخولاستیکدن باشقه نرسه دگلدر . اسخولاستیك ایله اشتغال ایتدیکی حالده منقرض اولمادیغی بر قومڭ ایلك مرتبه اولەرق تاریخ کتابلرنده بزم قوممز کوره‌لەچکدر . بوغنه دگل بتون قوملرنی هلاك ایدوب وانقراضغه اوغراتوب کتورمش

Из фондов Российской Национальной библиотеки

اسخولاستیکنك کندیسنی بتورمك ودنیا یوزندن کوتارمك فضیلتی یالـکز بزم قوممز اوزینه نصیب اولمشدر.

ایمپیراطوریتسه یکاترینا ایکنچی زماننده (١٢٠٤-١٧٨٩) نچی ییل اوفا شهرنده اورنبورغ صوبرانیه‌سی آچلدیغی صوڭ اسلاملرغه گوزل تأثیری اولمشدر. زیرا بونك سببندن دینلرنده خیلی ایرکنلك میدان آلوب مکتب ومدرسه‌لر کوبایمشدر.

ایمپراطوریتسه‌نك صوبرانیه آچه‌سی (لا لحب علی بل لبغض معاویه) قبیلندن ؤولغه واورال اسلاملرینه مرحمت ایچون اولمقدن زیاده شرق اسلاملرنی قورالسز اوله‌رق ضبط ایتمك قصدینه مبنی صرف بر سیاسی ایش ایچون ایدی. ذاتا بو وقت قورالنڭ هم قوتی بتوب حتی اورنبورغ واورال طرفنده اولان اسلاملرنك روسیه‌دن آیرلمقلری کوز ایله قاش آره‌سی کبی یاقین قالمش ایدی. اوشبو سببدن مذکور محکمه، اسمی وار جسمی یوق قبیلندن قوری بر صورتدن عبارت اولدیغی حالده آچلمشدر.

ایمپیراطوریتسه آچمش صوبرانیه‌نك اعضالری قزان گوبیرناطوری طرفندن تعیین ایدلوب، اجرا ایده‌چك خدمتی‌ده یالـکز بر امتحان ایدی. بو خدمتده استقلالی اولمادیغندن امتحان وقتنده گوبیرنسکی پراؤلینیه اورننده اولان محکمه‌دن بر ایکی عدد چلین حاضر اولوب نه شیلردن امتحان اولدیغنی آڭلاتمق قصدیله امتحان صورتی روسچه‌غه ترجمه ایدلنور ایدی. (بو وقتده نکاح وطلاق هم‌ده عموما عائله نزاعلرنی حل ایتمك وایاننی گوبیرناطورلرده اولنور ایدی. بونلرنك صوبرانیه‌غه ویرلمه‌سی ایمپیراطور آلیکسندر ایکنچی زماننده اولمشدر).

هرنه ایسه صوبرانیه آچلمقی سببندن اوشبوروشلی اثرلر کورلمشدر:

١) شرق اسلاملری روسیه‌گه محبت قویمشلر. ٢) روسیه ایچنك نفوذ ایشتلمك محدود آدملرگه حصر ایدلنوب، رسمی صفتی اولمغان عالملر نه قدر بیوك اولسه‌لرده قونسز قالمشلردر.

۳) اورال ڤولغه بویلرنده اولان اسلاملرنڭ دین ومذهبلری رسمی بر دین تانولوب کوڭللرینه قوت کرمش وهر یرده مکتب وشاگردلرنی کوبایتوب اوقورغه واوقوتورغه کرشمشلردر. ایمپیراطورلر اسمی ایله ویرلمش اوکازلرینه استناد ایدرك مدرسلر هم کندیلرنی بیوك منصبلرده اولدقلرنی ظن ایدوب تمام صلابت وسیاست اوزرنده عمر کچرمشلردر.

بو وقت مکتب ومدرسه‌لر بتونه آیرم بر عالم کبی طوروب آنده اولان ایشلره هیچ بر حاکم مداخله ایدرگه جسارت ایلمازاولمش. سعید قصبه‌سنده عبدالرحمن الکرمانی، قزانده ابراهیم افندی، مچکاره‌ده محمد رحیم آخوند، بوگلمه‌ده عبد الرحمن التایصوغانی، صباده عبدالرشید بن قدر محمد کبی مدرسلر ومدرسه‌لری اوشبو عصرنڭ مشهور عالملرندن ومدرسه‌لری ده الوغ مدرسه‌لردن صانالورغه لائقدر.

بوندن صوڭ روسیه‌ده مسیونیرلك دوری باشلانور وطبیعی‌ده مسیونیرلرنڭ کوزلری الڭ ایلك اوله‌رق اسلام مدرسه‌لرینه توشار، یوزلر وبیڭلر ایله روس قریه‌لرنده بر اشقولا وبر یازو بیلوچی اولمادیغی حالده مسیونیرلرنڭ مرحمتلری تاشوب چیقدیغنه مجبور اوله‌رق اسلاملرغه روسچه بیلدرمك فکرینه کرشمشلر اوشبوجهتدن اسلام مدرسه‌لرنده روسچه اوقوتمق مسئله‌سی میدانه چیقمشدر.

مقصد

۱

۱۹۰۴ نچی ییل ۱۲ نچی دیکابرده صادر اولغان مانفیست ایله زیمسکی وشهر مجلسلرینه بر قدر اختیار ویرلورگه، محکمه‌لر، کرستیانلر

Из фондов Российской государственной библиотеки

احوالی اصلاح ایدلنورگه، جمله دینلرنی اجرا قیلورغه و مطبوعات نظاملرینی بر مقدار یڭللشدرورگه مساعده ایدلنه‌چك صورتده لایحه توزومك حقنده مینسترلر مجلسی تکلیف ایدلمشیدی. مینسترلر مجلسی ایسه اوشبو ییل برنچی مارتده اولان مجلسلرنده اسلام روحانیلری، مکتب و مدرسه‌لری حقنده اسلاملر مقصودلرینه موافق صورتده یڭی نظاملر توزولورگه تیوشلی اولدیغینه قرار ویردی.

٢

١٩٠٥ نچی ییل ٩ نچی مارتده اورنبورغ مفتیسی جنابلری مینسترلر باشلغی حضورینه کروب ادارهٔ اسلامیه‌نی اصلاح ایتمك حقنده بر فـر آدملر ییغوب بر لایحه توزمکله حکومته تابشرمق ایچون اذن آلدی و بناء علیه اوفا شهرنده تخمینا قرق مقدارنده ملالر جیولوب آپریل آینده صوبرانیه‌ده بر لایحه توزودیلر. بوڭا کوره مسلمانلرنك دینی مکتبلری اورنبورغ صوبرانیه‌سینه ویرله‌چك ایدی. (ماده ١٦، ٢٦، ٣٣، ٧٧، ٧٨، ٧٩). اوشبو لایحه اورنبورغ مفتیسی آرقلی داخلیه نظارتنه و مینسترلر باشلغینه تابشرلدی.

٣

اوفا گوبیرناسنده اولان باشقردلر اوزلرینڭ دینی حاجتلرینی مذاکره ایدر ایچون داخلیه نظارتندن رخصت صورادیلر، داخلیه ناظری‌ده بوڭا مساعده ویردیکندن، ۋولصلردن صایلانوب یبارلمش ۋکیللری اوشبو ییل ایون ٢٢ـ٢٥ نده اوفا شهرینه ییغولوب گوبیرنسکی پراۋلینیه زالنده مشورت ایتدیلر و توزومش لایحه‌لرنده صوبرانیه‌ده توزلمش لایحه‌نڭ ١٦، ٢٦، ٣٣، ٧٧، ٧٨، ٧٩ ماده‌لرینی تمام قبول ایتدیلر. بو لایحه ایسه اوفا گوبیرناتوری آرقلی داخلیه ناظرینه ویرلمشدر.

Из фондов Российской национальной библиотеки

٤

«اتفاق مسلمین»نڭ ١٩٠٦ نچی ییل ١٣ - ٢٣ نچی ینوارده اولان ٢ نچی مجلسی هنر مکتبلرینی محلی اداره‌لرگه، دینی مکتبلرنی دینی محکمه‌لرگه ویررگه‌تیوشلی ایدیکی ایله قرار ویردی. (٧ نچی باب).

٥

اوزلرینه «تربیه‌علماسی» اسمینی ویرمش ومسلمانلرنی‌ده تربیه ایدرگه کرشمش قارت ویاش روسلردن مرکب بر هیئت اوشبو ییلده چیت جنسلرنی اوقوتمق حقنده بر لایحه ترتیب ایتمشلر واوشبو لایحه‌لری‌ده شول حالنچه‌می یاکه اصلاح ایله‌می معارف ناظری‌طرفندن ٣١ نچی مارتده تصدیق ایدلنوب، دستور العمل اولمق ایچون آکرو غلرده اولان پاپیچیتللرگه تارالمشدر. خلق آراسنده بونڭ اسمی «٣١ نچی مارت نظامی» دیه شهرت اولدی.

٦

٣١ نچی مارت نظامی

(رسمی)

نظاملر

(پادشاهنڭ ١٩٠٦ نچی ییل ١٤ نچی یانوارده‌غی امری بوینچه تصدیق قیلام.

١٩٠٦ نچی ییل. ٣١ نچی مارتده معارف ناظری. غوفمیستر غراف ایوان تولستوی.)

شرقی هم شرق جنوبی روسیه‌ده طوروچی چیت قوملرنڭ ابتدائی مکتب‌لری طوغروسنده.

Изфондов Российской национальной библиотеки

نظاملر.

(عمومی قاعدەلر)

١) روسیەنڭ چیت قوملری یرلاشکان شرق وشرق جنوبی طرفلرنده، آنلر ایچون اوشبو نظاملر بوینچه ابتدائی مکتبلر آچلاچاقدر.

٢) چیت قوملرنڭ ابتدائی مکتب‌لری، بر طرفدن آنلرنڭ فکرا واخلاقا ترقیلری وبونلر آرقاسنده طورمشلرینڭ توزالوینه یول آچار ایچون، ایکنچی طرفدن‌ده اول قوملر آراسنده روس تیلی تاراتو وعمومی‌وطن محبتی بولنده روسلر ایله یاقنلاشدرو ایچوندر.

٣) هر قومگه اوقو اڭ ایلک اوز تلنده بولاچاقدر.

٤) چیت‌قوملرنڭ‌مکتبلرنده معلم ومعلمەلر معین آبرازاواتلنی سینزاغه مالك‌بولوب شول قومنڭ‌اوزندن‌یاکه، شول‌قومنڭ تلینی یاخشی بلگان‌وبلووینه ده شهادتنامەسی بولغان روسلر بولورلر.

٥) چیت قوملرنڭ مکتبلری یا ایکی ییل اوقولا طورغان اوقو یازو مکتبی (اڭ توبان مکتبلر) یا دورت ییللق بر صنفلی، یا آلتی ییللق ایکی صنفلی ابتدائی مکتبلر بولورلر.

(پریمیچانیه — ضرور وقتده: ا) بر صنفلی‌مکتبدن اوچ‌ییل اوقوتو، ب) بر صنفلی مکتبلرنڭ ایکنچی بولمی (اوچنچی ودورتنچی صنفلری) آیرم بولوی. وت) ایکی صنفلی مکتبلرنڭ ایکی صنفی بر برندن آیرم بولوی‌ده ممکندر.)

٦) بر یرده بر نیچه تورلی چیت قوملر طورسەلر، هر قومنڭ ابتدائی مکتبلری آیرم بولور. فقط هر قوم ایچون آیرم بر صنفلی مکتبلر آچو ممکن بولماسه صوڭغی صنفلرده چیت قوملر بالالری بارسی برگه روس تلنده اوقورلر.

٧) چیت قوملرنڭ اڭ توبان مکتبلری ایله بر صنفلی مکتبلرنده

Из фондов Российской национальной библиотеки

دین، (پراواسلاونی بولغانلرغه شولایوق اسلاوانچه)، اوز تیللرنده اوقو - یازو، روسچه اوقو، یازو، ســویلاشو، حساب هم بر یرلاو اویراتلور.

ایکی صنفلی مکتبلرنده ایسه ایکی صنفلی روس مکتبلری پروغراماسی یورتلوب، هر قومگه اوز تیلنده اوقو یازو اویرانورگه ده ساعتلر بیلگولانر.

۸) چیت قوملر مکتبلرینک اداره سی، عموم قاعده لر بوینچه معلم ومعلمه لرگه تابشرلور.

۹) چیت قوملر مکتبلرینی قاراو وآنلرنک اشلرینی یورتو - اول مکتبلر تلاسه خزینه نکی، تلاسه خصوصی بولسونلر، تلاسه مصارفلری خزینه دن، تلاسه جمعیت وخصوصی کشیللر طرفندن طوتلسون اوزلرینه مخصوص اینسپیکتورلر قولنده بولورلر.

بومکتبلرنی توغریدن توغری قاراو ایسه مذکور اینسپیکتورلر واسطه سی ایله یرلی هم معارف نظارتی مأمورلرینه تابشرلور.

۱۰) بو مکتبلرده اوقتو ترتیبلری، چیت قوم بالالرینک مکتبکه کرگانده نی چاقلی روسچه بلدیکینه قاراب ایکی تورلیگه بولنورلر: ا) روسلردن آیرم طوروب هیچ روسچه بلماگان بالالر ایچون. ب) روسلر ایله قاتش توروب بر آز روسچه بلگان بالالر ایچون. هیچ روسچه بلمگان بالالرنی اوقتو حقنده قاعده لر:

۱۱) هیچ روسچه بلمگان یاکه بیك آز بیلگان بالالر ایچون ۵ نچی ماده ده کورساتلگان مکتبلر آچلور.

اك توبان مکتبلر ایله بر صنفلی مکتبلرنك الککی ایکی ییلنده اوقو، بالالرنك اوز تیللرنده بولور. صوك صنفلرده روسچه اوقوتولور. روسچه اوقتقانده یاردم بولسون ایچون صوك صنفلرده ده اوز تیللری تاشلانماز.

۱۲) اك توبان مکتبلر ایله بر صنفلی مکتبلرده اوقتو روسچه وهر قومنك اوز تیلنده کی کتابلر بوینچه بولور.

Из фондов Российской национальной библиотеки

۱۳) چیت قوملر بالالرینه روسچه اوکرانونی آنساتلاشدرو ایچون مکتب کتابلری و باشقه کیرك نرسه‌لری، روس حرفلری ایله هر قومنك اوز تیلنده باصلور اوزلرینه مخصوص حرفلری بار قوملرنك مکتب کتابلری ایسه روس حرفلری ایله برابر اوز حرفلری ایله ده باصلورلر.

۱٤) چیت قوم بالالری اوز تیللرنده اوقی باشلاغاچده شول تیللری واسطه‌سی ایله روسچه سویلاشورگه اوگیراتله باشلارلر. روسچه اوگیراتو اوچیبنی ییلنك صوگغی یارتیسینك باشندن کیچکماسکه تیوشدر.

۱۵) چیت قوملرنك ابتدائی مکتبلرنده اوقتو ترتیبی اوشبو نظاملر ایله برگه یبارلگان اوقتو پلانلرنده کورساتلمشدر. بو قاعده‌لردن چیتکه چغو؛ او چیتلسکی سیمینار یا هم اشقوللرنك پیداغوغیچسکی ساوْیتلرینك و چیت قوملر مکتبلری اینسپیکتورلرینك، اوچیبنی اوقروغ پوپوچیتلی آرقلی صوراب معارف ناظری طرفندن تصدیق قلدرغاچقنه ممکندر.

۱٦) یرلی معیشتکه قاراب قز بالالر یا ایرلر ایله برگه یاکه اوزلرینه مخصوص، ایر بالالر مکتبی کبی مکتبلرده اوقورلر.

ب ـ روسلر آراسنده طوروب بر آز روسچه بیلگان بالالر ایچون قاعده‌لر:

۱۷ چیت قوملر روسلر ایله قاتش طورسه‌لر، بالالرینی اوقوتور ایچون عمومی ابتدائی مکتبلر یاصالوب چیت قوم بالالری برنچی ییلده اوز تیللرنده اوز کتابلری ایله اوقورلر. ایکنچی یلده روس بالالری ایله برگه قوشلوب روس تلنده اوقورلر.

۱۸) اگر روسلر ایله آرالاش اوطورغان چیت قوم بالالری روسچه بیك آز بیلسه‌لر آنلرغه مخصوص الك توبان مکتبلر آچلور.

١٩) چیت قوملرنگ دینلرینه قارالوب مذکور عمومی قاعده‌لرگه اوشبو ماده‌لرده قوشلور : ۱) پراواسلاونی چیت قوملر ایچون : ب) باشقه دین خلقی ایچون .

آ) چیت قوملردن پراواسلاونیلرینه مخصوص قاعده‌لر :

٢٠) دین علمی اول هر قومنگ اوز تیلنده اوقولوب صوڭره روس تیلنده اوقولور. لکن بو قوملرنڭ حاللرینه کوره فقط اوز تیللرنده اوقوده ممکندر .

٢١) دینی یرلر چیت قوملرنی خریستیانلك ایله نورلاندررغه اهمیتلی بر قورال بولدیغندن جمله‌مکتبلرینه‌ده کرتلور. دینی یرلر سیرکوڤنو اسلاوانچه‌ده ، اوزتیللرنده‌ده اجرا قیلنور . دنیاوی یرلر روسچه‌ده اوگراتلور .

٢٢) دعا وعموما دین کتابلری سیرکوڤنو - اسلاڤانچه‌ده عادتی تیلده‌ده باصلورلر .

ب) پراڤاسلاڤنی بولماغان چیت قوملر مکتبلری ایچون مخصوص قاعده‌لر :

٢٣) بو قوملرنڭ روسچه مکتبلری ٥ نچی ماده‌ده‌صانالغان قورماغه کوچرلور .

٢٤) ٥ نچی ماده‌ده صانالغان مکتبلردن باشقه خزینه ، جمعیتلر وخصوصی کشیلر طرفندن آچلغان مدرسه ، داتسان (*) خورول کبی دین مکتبلری حضورنده وبونلردن باشقه یرلرده‌ده روسچه صنفلر آچو ممکندر .

٢٥) بو مکتبلر ایله روسچه صنفلرده معلملر . شول قومنگ دیننده‌کی کشیلردن یاکه شول قومنگ تیلینی یاخشی بلگان روسلردن بولوب هر حالده اصول تربیه‌ده تیوشلیسنچه حاضرلنمش بولولری شرطدر . (٣نچی ماده)

(*) داتلن — قالمق و بوراتلرنڭ عبادتخانه‌لری .

٢٦) بو مکتبلرده هر دین اهلینك اوزلرینك روحانیلرندن
یا باشقه کشیلرندن دین معلملری قویلور.

٢٧) بو مکتبلرده یرلارغه اوگراتو مجبوری بولماز. فقط اوز
تیللرنده یرلارغه اوگراتونی، ممکن قدر کرتو مطلوبدر.

پراواسلاونی بولماغان خلقلر، مکتبلرده اوزلرینك دینی یرلرینی
اوگره‌ته‌سیلری کیلسه، اینسپیکتورلردن صورارلر. صوڭره مکتبکه‌ده
کرتلور.

٢٨) روسچه صنفلرده اوقتو (٢٤ نچی ماده‌نی قارا) الڭ توبان
مکتبلرده‌گی روشده بولوب یالڭز روسچه اوقو یازوو وحسابدن
عبارت بولور.

٢٩) روسچه صنفلرغه کرو ایچون بیلگولی بریاش، شرط توگلدر.

٣٠) اگر روسچه‌صنفنك پروغراماسی باشقه فنلر (تاریخ، جغرافیه
کبی) کرتو سببلی ٢٨ نچی ماده ده کورساتلگان نرسه‌لردن آرتدرلسه
معلمی‌ده اوزینه‌مناسب سینزغه مالك بولورغه کرك.

٣١) چیت قوم بالالری عمومی روس‌ابتدائی مکتبلرینه کرسه‌لر
دین، اسلاوانچه اوقتو ایله روحانی یرلر یرلاودن آزاد ایتلورلر.

٣٢) چیت‌قوملرنك (مثلا مسلمانلر ایله‌لامایتلرنك) دینی مکتبلرینی
قاراو مخصوص اینسپیکتورلر وظیفه‌سیدر.

٣٣) بوندای مکتبلرنك مدیری روسیه تبعه‌سی بولوب الڭ آز
بولغانده بر صنفلی مکتب پروغراماسنده آبرازاوانیاسی بولورغه تیوش.

٣٤) دینی مکتبلرنك مدیرینك دین بیلوب بیلماوینی تیکشرو
اینسپیکتورلر قولنده توگلدر.

٣٥) دینی مدرسه‌لرده روسیه‌ده باصلغان کتابلرغنه اوقتلور،
چیتده باصلغان کتابلرنی اوقتو ایچون اینسپیکتوردن مخصوص رخصت
صورارغه تیوش.

٣٦) چیت قوملرنك دینی مکتبلری، مکتبنك مصارفی تأمین

Из фондов Российской национальной библиотеки

قیلنوب مکتب حضورنده روسچه صنف بولاچاغینه ومکتب مدیرینڭ ٢٥ نچی ماده ده کورساتلگان قدر آبرازاوانیه‌سی بارلغینه اوداستاۋیرینیه بیرلگاچکنه اینورودیچسکی مکتبلر اینسپیکتوری رخصتی ایله آچلورلر.

٣٧) چیت قوملرنڭ خصوصی مکتبلرنده روسچه صنفلرنڭ مصارفینی خزینه‌دن صوراوده ممکندر.

معارف دیپارتامینتی دیریکتوری م. آندریانف.

دیلاپرویزۋادیتل س. آنسیفیروف.

پادشاهنڭ ١٩٠٦ نچی یل ٤ نچی یانوارده‌غی فرمانی بوینچه تصدیق قیلام. ٣١ مارت ١٩٠٦ نچی یلده معارف ناظری. غوفمیستر ایڤان تولستوی:

اوقتو پلانی.

چیت قوملرنڭ بر وایکی صنفلی مکتبلرنده

آ) بر صنفلی مکتب

چیت قوملرنڭ برصنفلی مکتبلرنده اوگره‌تیله چك نرسه‌لر: دین علمی، (پراۋصلاۋنیلرغه اسلاوانچه) اوز تیلنده اوقو یازو، روسچه، صاناو هم برلاو.

سبقلر جدولی

الڭ توبان مکتبلر ایله برصنفلی مکتبلرنڭ ١ و ٢ نچی ییللرنده هفته سینه:

دین علمی . . . . ٦ ساعت	اوز تیلنده اوقو یازو . . . ٤ »
روسچه هم پراوصلاونیلرغه اسلاوانچه اوقو . . . . ٨ »	حساب . . . . ٤ »
	یازو . . . . ٤ »

Из фондов Российской национальной библиотеки

یرلاو .... ٤ » »

۳۰ ساعت

۳ و ٤ نچی ییللرنده.

دین علمی ...... ٦ ساعت

روسچه‌واسلاوانچه اوقو ۱۲ » »

اوزتیلنده اوقو یازو .. ۲ » »

حساب .... ٤ » »

یازو .... ۲ » »

یرلاو .... ٤ » »

۳۰ ساعت

۱ پریمیچانیه ــ الڭ توبان مکتبلرده تعلیم هرقومنڭ اوزتیلننده؛ ۲ و ۳ نچی ییللرده روسچه بولور، اصل تیلی فقط یاردم ایچونگنه اوقوتولور.

۲ پریمیچانیه ــ مذکور جدولنی توبان صنفلرده اوزگانور، مثلا اوّلگی آیلرده یازو، حساب کبی نرسه‌لر آزایتلوب آنڭ اورنینه بوقومنڭ اوزتیلنده اوقونی آرتدرغه ممکندر.

۳ پریمیچانیه ــ چیت قوملرگه دین اوگره تورگه بیلگولانگان ساعتلر، دین اوگراتودن آرتوب قالسه بو ساعتلرده هر قومنڭ اوزتیلنده یازلغان فائده‌لی وعبرتلی کتابلر اوقوده ممکندر.

٤ پریمیچانیه ــ روسچه سویلرگه‌اوگره نورگه برنچی ییلنڭ یارتسیندن قالمی کرشورگه کرکدر.

روس تیلی.

روسچه اوگره‌تو الڭ اول تیلدن باشلانادر، مکتب بالالری بر آز روسچه اوگره نکاچ آقرون آقرون اوقو ویازو قوشلور.

ابتدائی مکتبلردن مقصود، چیت خلقلرغه تیره یاقلاغی روسلر ایله قاتشورغه بر واسطه بولو ایدیکندن الڭ اول روسچه (سویلاشو، اوقو هم یازو) الڭ اول کریستیانلرده سویلانه طورغان جمله‌لردن هم بالالر آڭلارلق قدر ساده وآچق یازلغان کتابلردن اوگره‌تلور.

۳ و ٤ نچی ییللرده بالالر مشکلروك جمله‌لرنیده سویلرگه وعموما آول خلقی ایچون یازولغان کتابلرنی آڭلارغه تیوشلیدرلر.

چیت قوملرنڭ مکتبلرنده روسچه‌نڭ املاسنی بیلوگه زور اهمیت

Из фондов Российской национальной библиотеки

ویرلماز، یازوده الڭ اهمیت بیریله طورغان نرسه اوزینګ مقصودینی طوغری آڭلاتا آلمقدر .

چیت قوملرنڭ مکتبلرنده امتحان وقتنده روسچه سویلاودن امتحان قیلنورلر . املا اورنینه آسان غنه انشاء یازدیرلور .

روس تیلینڭ قاعده‌لری، سویلاشوب وکتابلرا اوقوب ملکه حاصل ایتو صوڭنده بلدریلور .

روسچه‌نی آزیا کوب اوقتو، هر اورننڭ حالینه واوقوغان بالالرنڭ اشقولادن طشده روسچه‌ده ملکه حاصل ایتوب ایتماولرینه قاراب بولور.

معلمنڭ الڭ اهمیتلی وظیفه‌سی، شاکردلرگه روس تلینی سویدرر گه طریشمقدر .

اوز تلنده اوقو - یازو

اوقو الڭ اول هر قومنڭ اوز تیلنده باشلانادر. بالالر اوز تیللرنڭ روس حرفلری ایله یازلغان الفبا وکتابلردن اوقورلر .

اوقو کتابلری دین، اخلاق کتابلری هم تربیه ایچون فائده‌لی عبرتلی کتابلر اولور .

اگر بالالر اوز تیللرنڭ اوقی بیله باشلاسه‌لر روسچه‌ده اوقی باشلارلر. لکن بونڭ ایله هر قومنڭ اوز تیلنده اوقو یازو ، ابتدائی مکتبنڭ نهایتنه قدر بترلماز .

مذکور ساعتلرده اوزلرنده قوللانلغان حرفلر ایله یازوغه اوگره تورگه‌ده ممکن اولور .

حساب

برصنفلی ابتدائی مکتبلرده حساب برفن درجه‌سنده اوقوتلماز . بونده بالالر کوڭلدن ویازوده صانارغه غنه اوگره نورلر . کوڭلدن یوروتلگان حساب اهمیتلیرەك صانالادر .

ابتدائی مکتبلرده حساب یوزگه قدر اولغان صانلر ایله دورت

Из фондов Российской национальной библиотеки

عملدن عبارت اولور. دورت عمل گه آسان مسئله‌لرده حل قیلنور. بیك ساده کسرلر وملیونغه قدر یازونی اوگره‌توده مطلوبدر.

۳ و ٤ نچی ییللرده هرصان‌ایله دورت عمل وآسان کسرلر ایله اسچوت اوگره‌تلور، هرتورلی مسئله‌لر حل قیلنور.

حساب اوقوتقانده اولگی‌صنفلردوق روسچه‌نی‌کرته باشلاو مطلوبدر.

یرلاو هم یازو

بوطوغریارده چیت قوملرنك مکتب‌لرینك پروغراملری عمومی روس مکتب‌لرینك پروغراملری‌ایله بردر. یرلاو اسلاونچه، روسچه وهر قومنك اوز تیلنده بولور.

ب) ایکی صنفلی مکتبلر.

چیت قوملرنك‌ایکی صنفلی مکتب‌لرنده کورساتلگان نرسه‌لردن باشقه روس تاریخی، جغرافیه، علوم طبیعیه، رسم وهندسه‌دن آزغنه اوگراتلور.

ایکنچی صنفده غی سبقلر جدولی

دین علمی . . . . ٤ ساعت	حساب . . . . ٤ «»
روسچـه هم پراوصلاونیلرغـه	روس تاریخی . . . . ۲ «»
اسلاوانچه . . . . . ۱۰ «»	علوم‌طبیعیه وجغرافیه . . ۴ «»
اوز تیلنده اوقو یازو . . ۲ «».	رسم‌وهندسه‌دن‌برآزمعلومات ۲ «»

بوندای ایکی صنفلی مکتبلرنك پروغراملری عمومی ایکی صنفلی مکتبلر پروغراماسی ایله بر اولوب آیرمه فقط، بومکتبلرده برنیچه ساعت هرقوم اوز تیللرنده‌اوقو، دیننی اوزتیللرنده اوقو هم روسچه اوقوتقانده ضرورت بولسه هرخلقنك اوزتیلنده آڭلاتو ممکن اولدیغنده غنه در.

امضالر: { معارف نظارتی‌دیپارتامینتی دیریکتوری آندریانف
دیلوپرویزۋادیتیل آنسیفیروف
درست: دیلوپرایزۋادیتل‌رایوفسکی }

۷

اتفاق مسلمین قراری (۱)

نیژنی ناۋغورد شهرنده ۱٦ — ۲۱ نچی آوغوستده اولان « اتفاق مسلمین » نڭ اوچونچی سیزدی ، مکتب ومدرسه‌لر حقنده اوشبو روشده قرار ویرمشدر :

۱) هر قریه‌ده ابتدائی مکتبلر اولور .

۲) ممکن اورنلرده رشدی مکتبلر اولور .

۳) آنا لساننده عربی حروفات ایله تعلیم . روس لسانی ابتدائی مکتبلرده اختیاری ورشدیلرده جبری اولنور . ابتدائی یاکه رشدیلرده عمومی اولان ترکی تیلی تدریس اولنور .

٤) سکز یاشینه ایرشمامش بالالر مکتبلره قبول ایدلمازلر .

٥) ابتدائیلر ورشدیلر دورت سنه‌لك اولوب ، قریه‌لرده اوکتابر بردن آپریل برگه قدر ، شهرلرده سنتابر ۱٥ ندن مای برگه قدر درس وقتی اولور .

٦) ابتدائی معلوماتدن خبری اولمغانلر رشدیلرگه قبول ایدلمازلر .

۷) مکتبلرنڭ هر برنده ممکن قدر بر پروغرام اولنور .

۸) عمومی پروغرام ترتیب ایتمك ایچون قزان ، پترو پاواوسکی ، تاشکند ، باغچه‌سرای ، کبی بیوك شهرلرده کله‌چك ۱۹۰۷ سنه مای آینده معلملر جمعیتی تعیین اولنور .

۹) هر جمعیت وکیللر انتخاب ایدوب ۱۹۰۷ نچی آوغوست ابتداسنده قزانده اولاچق عمومی مجلس معلمینه ارسال ایدرلر . شول مجلسده پروغراملر بری برینه مقابله قیلنوب ، عمومی بر پروغرام

---

(۱) ضبط جریده‌سندن آلندی .

قبول اولنور . وبو جمعیتلر روسیه‌ده اهل اسلام معلملرینڭ اتفاقینه بر مقدمه کبی اولور .

١٠) مکتبلرنڭ بناسی درس ترتیبی ، حفظ صحت قواعدینه موافق اولور .

١١) ابتدائی مکتبلر نفقه‌سی دولت ، زیمستوا ، شهر خزینه لرندن اولور .

١٢) ابتدائی تربیه هر بالاغه جبری اولور .

١٣) مکتبلر اداره‌سی اهل اسلام اختیارنده اولور .

١٤) مکتب نظارتی مسلمانلر طرفندن صایلانمش بر هیئت النده اولور .

١٥) معلملر اهالی طرفندن یاشرون صایلاو اصولیله صایلانوب تصدیق اولنور .

١٦) مکتب معلملری حاضر ایتمک ایچون اهل اسلامه مخصوص « دارالمعلمین » لر اولور .

١٧) معلمه‌لر حاضر ایتمک ایچون قزان ، باکو ، باغچه‌سرای کبی بیوك شهرلرده « دارالمعلمات » لر اولور .

١٨) اهل اسلام طلبه‌سی ، معلملری همه حقوقده روس طلبه‌لری ومعلملرینه برابر اولور .

١٩) گیمنازیه کبی اورتا مکتبلرده تحصیل ایدن بالالر ایچون ممکن اورنلرده ، معلومات دینیه ، لسان وکتابت ، قرأت تعلیم ایده‌چك لیلی مکتبلر اولور .

٢٠) ١٩٠٧ نچی ییل آوغوستده اولاچق مجلس معلمین ، مکتب کتابلری انتخاب ایتمك ایچون ، مکتب درسنه‌لك موافق تألیف اولنمش کتابلره مکافات ویرمك ایچون ، بر کامیسیه انتخاب ایدر .

٢١) مسلمان بالالرینه روسچه معلملر حاضر ایتمك ایچون تأسیس اولنمش معلمین اشقولاسنده علوم دینیه ، لغت ترکیه درسلری زیاده اولنمه‌سی طلب ایدلنور

٢٢) مدرسه‌لرده معیشت وتدریس جهتلری اصلاح قیلنوب ،

هر برنده لازم اولان علوم دینیه ومعارف عمومیه درسلری اولنمه‌سی طلب ایدلنور.

۲۳) معارف نظارتنده هم ده نظارت شعبه‌لرنده اهل اسلامدن اعضالر اولنمه‌سی طلب ایدلنور.

۲۴) مدرسه‌لر فقط دینی اعتبار اولنوب، اهل اسلام روحانیتی النده اولنور.

۲۵) روحانی اداره‌لر حضورنده بر هیئت علمی تشکیل اولنوب، مدرسه ایچون زمانه موافق قانونلر، دینی علمی منتظم پروغراملر ترتیب اولنور.

۲۶) مدرسه طلبه‌سی اورتا درجه روس مکتبلری طلبه لرینه حیوی حقوقده برابر اولور.

۲۷) امامت امتیازی تدریسی امتیازینه کافی اولماز.

۲۸) مدرسه‌لر مخصوص هیئت نظارتنده اولور.

۲۹) مدرسلر انتخاب هم امتحان اولنوب، روحانیت اداره‌سی طرفندن تصدیق اولنور.

۳۰) مدرسه نفقه‌سی وقفلردن، خصوصی خیراتلردن، طلبه‌دن آلنه چق پاره‌لردن صرف اولنور.

۳۱) عمله اولادی ایچون خواجه‌لر مکتبلر تأسیس ایدرلر.

۳۲) طلبه استفاده‌سی ایچون مکتب ومدرسه‌لرده کتبخانه‌لر اولور.

۸

عموم روسیه مسلمانلری اسییزدی اسمندن جمله مفتی لکلرگه کوندرلمش عریضه لرینك صورتی اوشبودر:

نیژنی ناوغورودده بولغان مسلمان اسییزدی اوزینك ۱۸—۱۹ نچی آوغوست لرده بولغان زاسیدانیه‌سنده اسییزدنك، پروغرامینك مکتب

ومدرسه‌لرنی اصلاح ایله روسیه مسلمانلرینڭ روحانی اداره‌لری حقنده اولان ۲ نچی ۳ نچی پونکتلرینی قارادی .

بو اهمیتلی مسئله‌لر حقنده اسییزده مسلمان وکیللرینڭ سویلاگان سوزلری ومکتب ایله روحانیلر مسئله‌سینی قارار ایچون یاصالغان کامیسیه‌لرنڭ اسییزدده اوقلوب قبول قیلنمش داکلادلری باصلغاندن صوڭره دوخاونوی صوبرانیه‌لرغه یباریله‌چکدر .

مسلمان اسییزدی اوزینڭ پریزیدیومینه ، اسییزدنڭ مسلمان مکتبلری وهر تورلی درجه‌ده‌گی روحانی بولورغه ایسته‌وچیلری حقنده قبول قیلنمش قرارلری ایله دوخاونوی صوبرانیه‌لرغه مراجعت ایدرگه امر ایتدی .

اسییزد ، نادان قالمش مسلمانلرغه علم تاراتور ایچون الڭ برنچی چاره — ممکن قدر تیزرك مسلمانلر آراسنده مجبوری تعلیم دیه بیله‌رك بو فائده‌لی اشنی وجودکه چیغارر ایچون مسلمان روحانیلرینڭ بیوك فائده‌سی اوله‌چغینی امید ایتدی ، ودوخاونوی صوبرانیه‌لرنڭ بتون گوبیرنسکی ، اویازدنی وپریخودسکی روحانی محکمه‌لرگه ، وروحانیلرگه سیرکولر یباروب بویلدوق، ۸ دن ۱۵ یاشکه قدر بولغان بالالرنی مکتبکه آلوب اوقتولرینی یاکه معلملر کیترتوب اوقتدرولرینی ، مکتب ومدرسه یوق یرلرده مکتب صالدررغه طریشولرینی امر قیلووینی اوتندی .

مسلمان اسییزی ، حاضرگی مسلمان روحانیلرینڭ دین واوز تیللرینی بیلو حقنده هم اخلاق جهتنچه توبان درجه‌ده ایدیکنی اعتبارگه آلوب روحانی بولاچق کشیلرنڭ علم واخلاق جهتنچه ترقیلرینی پك لازم کوردی ودوخاونوی صوبرانیه‌لردن حاضروك امتحان پروغراملری یاصاب اعلان قیلولرینی وسیرکولر ایله بتون روحانی اداره‌لرگه بلدرووینی طلب قیلورغه قرار وبردی .

Из фондов Российской национальной библиотеки

مکتب ومدرسه روحانی اداره‌لرنڭ اصلاحی حقنده مذکور ایکی قرارنڭ بیوك اهمیتی اولاچغندن، اسیبزد: «دوخاونوی صوبرانیه‌لر مسلمانلر فائده‌سی ایچون، اسیبزدنڭ بوطلبلرینه‌یخشی کوز ایله قارار ورد قیلمازلر» دیه اشانادر.

بتون روسیه مسلمانلری اسیبزدینڭ

رئیس وسیکره تاری

٩

مسلمان دیپوتاتسیه‌سی طرفندن ١٩٠٦ سنه ٢٢ اوکتابرده اورنبورغ گوبیرناتورینه ویرلمش داکلادنوی زاپیسقا.

اورنبوغ مسلمانلرینڭ روحانیلری ومعتبر آدملرینڭ اوشبو یل ١٤ نچی اوکتابرده اولمش خصوصی جمعیتلرنده، اوزاقلامای اورنبورغ اوچیبنوی اوقروغنده‌غی مسلمان مکتبلرینه ٣١ نچی مارتده تصدیق قیلنمش یڭی پراویلالرنڭ کرتلوی وبونڭ عموم روسیه مسلمانلرینه، خصوصا اورنبورغ اطرافی مسلمانلرینه نه روشده تأثیر قیلاچغی حقنده بحث آچیلدی.

بو پراویلالرنڭ اورنبورغ مسلمانلری طرفندن وکیل اولان یاراللین، ایمانقولف ودولتیارف طرفندن باش مینیستر اولان غراف ویتته‌گه: «دوما آچیلغانغه قدر مسلمانلرغه عائد هیچ بر نظام یاصالماوینی» اوتنوب بیارگان تیلیغراملرینه ویتته‌نڭ «مسلمانلر حقنده‌غی نظام ولایحه‌لرنڭ هیچ برسی دومادن باشقه تصدیق قیلنماز» دیه ١٩٠٦ سنه ٢٥ نچی مارتده جوابی آلندیقدن صوڭ ودوما آچلورغه آزغنه مدت قالغاچ حکومت طرفندن تصدیق قیلنولری مسلمانلرنی بیگره‌کده حیرتده قالدردی.

مسلمانلر ایچون الڭ اهمیتلی اولان اوقتو مسئله‌سنده هیچ کو-

Из фондов Российской национальной библиотеки

تلماگانلک بو روشده‌یکی پراویلالر یاصالوی عموم مسلمانلرنگ دقتنی جلب ایندی.

بو پراویلالرنی مسلمان واسلام مطبوعاتی بیك کوب تیکشرگاچ: ــ «بونلر اگر وجودگه چغاراسه مسلمانلرنگ معیشـتینه پك بیوك تأثیرلری اولاچق» دیه بونلرنی آوغستلک نیژنی شهرنده اولان ۳ نچی عموم مسلمان اسییز دینه تابشردیلر.

داخلیه مینیستریننگ رخصتیـله آچلمش بو اسـییزده، عمـوم مسلمانلر یاکه آنلرنگ بعض فرقه‌لری طرفندن یبارلمش وآنلرنگ توب مقصودلرینی آڭلاتوچی وکیللر مذکور پراویلالرنی یاراقسز بلکه مسلمانلر ایچون ضررلی و۱۷ نچی اوکتابر مانیفیستدن صوڭ اولان مسلمانلرنگ حقلی طلبلرینه مخـالف تابوب بو پراویلا لرنی بترو تیوش دیدیلر.

اسییزدنگ بو قرارندن صوڭ مسلمانلرده: «ایندی حکومـت بو پراویلالرنی وجودگه چیغاررغه طریشماز» دیگان امید باشلانغان ایدی. حکومتنڭ «هر نه قدر دومـا تاراتلسـه‌ده حکومت ۱۷ نچی اوکتابرده وعده قیلنمش ریفورمالرنی یاصاوده قصور ایتمیه‌چك» دیه دفعه‌لرچه چقارغان بیاننامه‌لری خلقده بو امیدنی قوتلاندره ایدی.

لـکن آچی حقیقت کورساتدی‌که: حکومت بو پراویـلالرنی ــ اوچیتللر اسییزدلری طرفندن یاصالوب، اوفـا صاویشـچانیه سـنده ترتیبکه کیتورلمش پاستاناولینیه‌لر ایله برابر مسلمانلرنڭ الڭ کوب یرلاشمش اولان اورنبورغ اوقروغنده حاضردنوك وجودکه چیغار مقچی بولادر. پاستاناولینیه‌لرنی ترتیب قیلغانده مسـلمانلرنڭ مکتب ومدنیتدن خبردار ومعتبر وکیللرینڭ قاتناشمادیغی وبونلر چالقـار، آرالسکی، قالماق قیرغان سرمه‌ن، دیدوڤوکبی ئلله قایلرده‌غی واق تویاك آوللرده‌غی اینارودیچسکی اشقول اوچیتللری طرفندن‌غنه یاصالدیغی مذکور پاستاناولینیه‌لر اسڤودندن کوریله‌در.

Из фондов Российской национальной библиотеки

مذکور ایناروديچسکی اشقولا اوچيتللری يڭی پراويلالرنی قبول ایدوب هر تورلی پاستاناولينيه‌لر ايله قوتلاديلر ، معارف مأمورلرينڭ بو پراويلالرنی حاضرلنوك وجودكه چيغاررغه طريشولرينڭ سببی‌ده اوشبو بولووغه كرك .

بو پراويلا هم پاستاناولينيه‌لر بويونچه مسلمانلرنڭ اوقواشلری اوز قارامقلرنده قالمايه‌چق و مسلمان بالالری روس حرفلری ايله باصلغان كتابلردن اوقويه‌چق اولوب بو ايسه حكومتنڭ ١٧ نچی اوكتابردن اول اسلام مكتب ومطبوعاتينی هيچ قزغانماينچه قسوب ، مسلمانلرنڭ دينی وملی قوتلرينی يوغالتورغه طريشولرينی وملیونلردن عبارت اولان مسلمانلرنی اوقتو حقنده اسلام ضيالیلرينڭ حركتلرينی بترولرينی ياڭادن خيالغه كيتره‌در .

مسلمانلرنی قارانغولق ايله قاپلاغان بوزمانلر بيك استعدادلی اولان بو ملتنڭ مدنيتدن محروم قالولرينه سبب اولمش ايدی .

بو يڭی پراويلالر اسلام مكتبلرينی مسلمانلرنڭ اوز قوللرنده قالدرماينچه معارف مينيسترستواسی كشيلرينه تابشروب آنلرنی اسلام دينينڭ قوتينی يوغالتوو مسلمان بالالرينی پراوسلاويه‌گه ايلاندرو نيتی ايله آچلمش ميسيونيرلك اوچاقلرينه ايلاندره‌چكدر .

بو يڭی پراويلالر اسلام مكتبلرنده روس حرفلری ايله اوقونی كرته‌چكدر .

بو ايسه - هر ملتنڭ الڭ مقدس صاناديغی ملی لساننی بتررگه طريشودن عبارتدر .

يڭی پراويلالرنڭ نقصانلری بونڭ ايله‌گنه بتمايدر .

اورنبورغ اطرافنده‌كی مسلمانلر ، كيله‌چك دوما آچيلور آلدندن غنه بو پراويلالرنڭ مكتبلرگه كرتيلووينی بيوك طنچسزلق ايله كوته‌لر .

Из фондов Российской национальной библиотеки

اوزینڭ طورغایسکی اوبلستده اینسپیکتور اولوب طوردیغنده میسونیرلك ایچون بیك طریشوب مسلمان بالالرینی پراوسلاونی دینی ، اسلاونچه ، سیرکاۋنی پینیه درسلرینه یوررگه مجبور ایتکان، اسلام مکتب ومدرسه‌لرینی یابدرغان (.........) اورنبورغ اوقروغنده آقروژنوی اینسپیکتور اولاچق خبری مسلمانلر ایچون «مأمورلرنڭ اسلاملرنڭ دینی احتیاجلرینه قارشی صوغش آچو-وندن» عبارتدر . بو قورقو وطنچسزلق مسلمانلر آره‌سنده همان قوتلانه در .

اوشبو سببلی بز ـ توبانده قول قویغان و ١٤ نچی اوکتابرده مسلمان جمعیتی طرفندن مسلمانلرنڭ یڭی پراویلالرینی کرتو حقنده طنچسزلانولرینی سزگه بلدررگه صایلانمش وکیللری بو طوغروده، دین مکتبلری حقنده باشقه‌لر طرفندن یاصالمش هر بر نظاملرغه اهمیت ایله قاراوچی سوکلی ملتمز ایله بر فکرده اولارق : «بو پراویلالرنی دوما جیولغانغه قدر کرتدرماینچه طوروب هم (......) اینسپیکتور ایتدرماینچه مسلمانلرنی طنچلاندروو گزنی» سزدن اوتنه‌مز .

ЗАПИСКА,

поданная мусульманской депутаціи Оренб. губернатору.

На частномъ собраніи представителей Оренбургскаго мусульманскаго духовенства и старѣйшихъ семействъ мѣстнаго мусульманскаго населенія, состоявшимся въ Оренбургѣ 14 октября текущаго года, возбужденъ былъ вопросъ о предстоящемъ, въ ближайшіе дни, введеніи въ дѣйствіе въ предѣлахъ оренбургскаго учебнаго округа утвержденныхъ министромъ народнаго просвѣщенія 31 марта 1906 г. правилъ о начальныхъ училищахъ для

Из фондов Российской национальной библиотеки

инородцевъ, живущихъ въ восточной и юго-восточной Россiи, и о значенiи этихъ правилъ вообще для мусульманъ, населяющихъ Россiю и, въ частности, о свойствѣ того влiянiя, какое можетъ оказать немедленное введенiе этихъ правилъ на мѣстное мусульманское населенiе.

Правила эти, утвержденныя не задолго до открытiя засѣданiй Государственной Думы, тяжело поразили мусульманское населенiе Россiи и, въ особенности, мусульманъ Оренбургскаго края своею неожиданностью, такъ какъ за нѣсколько дней до ихъ утвержденiя, а именно, 25 марта 1906 г. представителями оренбургскаго мусульманства Яруллинымъ, Имангуловымъ и Давлетьяровымъ получено было за № 5171, телеграмма отъ бывшаго предсѣдателя совѣта министровъ графа Витте, въ отвѣтъ на, съ тревогой изложенное телеграфное ходатайство ихъ, о неразсмотрѣнiи до созыва Государственной Думы никакихъ составленныхъ въ административномъ порядкѣ законопроектовъ, тѣсно касающихся ближайшихъ интересовъ и насущныхъ духовныхъ нуждъ мусульманской народности.

Телеграммой этой графъ Витте просилъ передать мусульманамъ Сеитовскаго посада, что никакiе проекты по мусульманскимъ дѣламъ не будутъ утверждены помимо Государственной Думы.

Неожиданность, при такихъ условiяхъ, появленiя этихъ правилъ, касающихся одной изъ наиболѣе наболѣвшихъ сторонъ мусульманской жизни,—вопроса о просвѣщенiи народныхъ массъ мусульманскаго вѣроисповѣданiя, нѣтъ сомнѣнiя приковалъ къ себѣ всеобщее и напряженное вниманiе мусульманскаго населенiя.

Правила эти подвергались всестороннему и тщательному обсужденiю и изученiю, какъ въ обществѣ, такъ и въ печати и, какъ долженствовавшiя глубоко отразиться, при ихъ примѣненiи, въ мусульманской жизни, переданы были на обсужденiе 3-го всероссiйскаго мусульманскаго съѣзда, состоявшагося въ Нижнемъ Новгородѣ въ августѣ текущаго года.

Съѣздъ, созванный съ разрѣшенiя министра внут-

ренних дѣлъ и состоявшій изъ представителей всѣхъ разбросанныхъ по Россіи мусульманскихъ народностей и ихъ отдѣльныхъ группъ, являвшійся, въ то же время, точнымъ выразителемъ ихъ упованій и помысловъ, пришелъ къ заключенію о непригодности этихъ правилъ по необходимости ихъ отмѣны, какъ не отвѣчающихъ и интересамъ народностей, исповѣдующихъ мусульманство, ни ихъ справедливымъ и законнымъ, послѣ манифеста 17 октября 1905 г., ожиданіямъ о наступившемъ признаніи верховною властью ихъ правъ на свободное самоопредѣленіе, какъ и въ области ихъ религіозной жизни, такъ и въ области просвѣщенія ихъ подростающихъ поколѣній и народныхъ массъ.

Это мнѣніе съѣзда породило въ мусульманскомъ мірѣ глубокія надежды, что указанныя правила о начальныхъ училищахъ не будутъ введены въ дѣйствіе и въ границахъ оренбургскаго учебнаго округа, а неоднократныя правительственныя заявленія о томъ, что, несмотря на роспускъ перваго состава Госуд. Думы, возвѣщенныя манифестомъ 17 октября 1905 г. начала равноправности всѣхъ нардностей Имперіи будутъ безъ колебаніи проведены въ жизнь, утверждали въ мѣстномъ мусульманскомъ населеніи эти, казалось уже, сбывшіяся надежды.

Между тѣмъ, суровая дѣйствительность свидѣтельствуетъ, что правила эти предполагается спѣшно и немедленно ввести въ дѣйствіе въ предѣлахъ наиболѣе густонаселенной мусульманами части имперіи — въ Оренбургскомъ краѣ; при томъ правила, дополненныя кромѣ того, особымъ отпечатаннымъ по распоряженію попечителя оренбургскаго учебнаго округа сводомъ постановленій порайонныхъ совѣщаній инородческихъ училищъ оренбургскаго учебнаго округа, составленныхъ членами уфимскаго совѣщанія.

Сводъ этихъ постановленій, какъ оказывается изъ его текста, составленъ былъ не при участіи видныхъ и извѣстныхъ представителей мусульманской культуры и школы изъ главныхъ населенныхъ мусульманами цент-

ровъ, а созданъ былъ учителями инородческихъ училищъ, находящихся при станціяхъ Чалкаръ, Аральское море, въ урочищѣ Камакъ—Кырганъ, въ д. Серменовой и селѣ Дѣдовѣ и др. столь же мало извѣстныхъ и незначительныхъ, далеко заброшенныхъ въ странѣ пунктовъ.

Представители этихъ инородческихъ училищъ одобрили правила 31 марта 1906 г., усилили ихъ въ цѣломъ рядѣ своихъ постановленій, и, вѣроятно, одобреніе правилъ этими представителями служатъ для мѣстныхъ представителей министерства народнаго просвѣщенія основаніемъ скорѣйшаго введенія ихъ въ дѣйствіе.

Какъ Правила, такъ и Сводъ постановленій, сосредоточивая всю область народнаго просвѣщенія мусульманъ не въ самодѣятельности мусульманскаго общества и вводя обученіе подростающаго мусульманскаго поколѣнія по учебнымъ книгамъ и пособіямъ, отпечатаннымъ русскою транскрипціей угрожаютъ народностямъ мусульманскаго вѣроисповѣданія воскрешеніемъ той, казалось послѣ манифеста 17 октября 1905 г., далекой отступившей въ глубь исторіи многовѣковой эпохи, втеченіе которой безпощаднымъ гоненіемъ мусульманской школы и печати, упорнымъ и неприклоннымъ подавленіемъ всякаго стремленія къ развитію національныхъ духовныхъ силъ, убивался въ семени духъ мусульманскихъ народностей и умерщвлялась личная дѣятельность мусульманской интеллигенціи въ дѣлѣ просвѣщенія, развитія культуры и родной литературы многомилліоннаго народа.

Эпоха эта, сковавшая мракомъ многочисленныя народности мусульманскаго исповѣданія, препятствовала обогащенію этихъ одаренныхъ отъ природы народностей великими сокровищами человѣческой культуры и надолго задержала естественный ходъ прогрессивнаго ихъ развитія.

Сверхъ того правила 31 марта 1906 г., отдавая народныя мусульманскія школы не въ завѣдываніе самого мусульманскаго общества, а въ полное распоряженіе мѣстныхъ агентовъ министерства народнаго просвѣщенія, вновь обратятъ эти школы въ правильно разсѣянную

по цѣлому краю цѣпь миссіонерскихъ становъ съ ихъ единственною и исключительною, хотя и скрытою задачей колебанія въ нихъ устоевъ мусульманской вѣры и обращенія подрастающаго мусульманскаго поколѣнія въ православіе.

Правила 31 марта 1906 г., вводящія, какъ незыблемый законъ, требованіе о томъ, чтобы учебныя книги и пособія для народныхъ школъ печатались на инородческомъ нарѣчіи въ русской транскрипціи подъ видомъ облегченія учащимся перехода къ изученію русскаго языка, въ дѣйствительности являются тяжелымъ посягательствомъ. направленнымъ непосредственно противъ существованія національнаго языка одного изъ самыхъ дорогихъ духовныхъ и неотъемлимыхъ благъ каждой національности.

Отмѣченныя здѣсь наиболѣе рѣзко выдающіяся по своей скрытой мысли постановленія, не исчерпываютъ, конечно, собою всѣхъ тѣхъ многочисленныхъ недостатковъ, которыми пестрятъ Правила 31 марта 1906 г.

Мѣстное мусульманское населеніе съ нескончаемымъ волненіемъ взираетъ на предстоящее введеніе въ дѣйствіе этихъ правилъ въ Оренбургскомъ краѣ не задолго до открытія новой законодательной сессіи Государственной Думы.

Населеніе это съ подымающейся тревогой слѣдитъ за подготовительными дѣйствіями къ этому введенію.

Распространившееся извѣстіе о предстоящемъ на-днахъ назначеніи . . . .
. . . .
. . . . . . оренбургскаго учебнаго округа, стяжавшаго себѣ въ средѣ всего мусульманскаго населенія Оренбургскаго края тяжелую славу администратора-педагога, сводившаго свою прямую педагогическую дѣятельность къ дѣятельности исключительно миссіонерской, силой своей власти принуждавшаго дѣтей мусульманъ посѣщать уроки православнаго законоученія, славянскаго языка и православнаго церковнаго пѣнія и, наконецъ, закрывавшаго мусульманскія мектебэ и мед-

Из фондов Российской национальной библиотеки

рессе, принимается мѣстнымъ мусульманскимъ населенiемъ, какъ предвѣстникъ надвигающейся боевой противъ духовныхъ интересовъ мусульманскихъ народностей дѣятельности представителей округа, для которыхъ Правила 31 марта 1906 г. открываютъ широкую для этой дѣятельности возможность.

Эти тревога и волненiе мысли охватываютъ все больше и глубже мѣстное мусульманское населенiе.

Мы, нижеподписавшiеся, избранные на совѣщанiи 14 октября 1906 г. и уполномоченные этимъ совѣщанiемъ на доведенiе до свѣдѣнiя оренбургскаго губернатора о все возрастающихъ въ средѣ оренбургскаго мусульманскаго населенiя тревогахъ и волненiяхъ *мысли* по поводу предстоящаго введенiя въ раiонѣ оренбургскаго учебнаго округа Правилъ 31 марта 1906 г., раздѣляя душою и мыслью всѣ возникшiя опасенiя нашего дорогого народа, съ наболѣвшей за многiе вѣка чуткостью относящагося ко всѣмъ создаваемымъ извнѣ самодѣятельности мусульманскаго общества постановленiямъ, касающимся народной религiи и народнаго школьнаго дѣла, прiемлемъ своимъ долгомъ выполнить возложенное на насъ почетное порученiе и, представляя вышеозначенныя соображенiя, просимъ ваше превосходительство, какъ высшаго представителя мѣстной власти, въ успокоенiе взволнованныхъ мусульманскихъ народностей, содѣйствовать, какъ задержанiю до открытiя законодательной сессiи Государственной Думы введенiя въ дѣйствiе этихъ Правилъ, такъ и къ воспрепятствованiю назначенiя . . . . оренбургскаго учебнаго округа.

١٠

غزته مقاله‌سی

قایوسینه اشانیق ؟

روسیه‌نک شرق طرفنده‌غی اینارودیسلرنک مکتبلری ایچون اوشبو سنه

۳۱ نچی مارتده حکومت طرفندن یکی پراویلالر چقارلدی وبو یکی پراویلالرنی مکتبلرگه کرتو حقنده اورنبورغ پاپوچیتلی قول آستنده کوب کیکاشلر بولدی، پرتاقوللر یازلدی، آنچوتلر یاصالدی، بونلرنی قرغز وباشقورد مکتبلرینه بو یلدانوق کرتوگه وبونک ایچون اوز تللرنده، لکن روسچه یاکه روسچه‌هم مسلمانچه حروفات ایله درس کتابلری یازارغه قرار بیرلدی. حاضرنده اورنبورغ قرغز دارالمعلمین مکتبنده قرغز مکتبلری ایچون کتابلر ترتیب ایدیله، باشقورد مکتبلری ایچون شوندای کتابلر باصدررغه اورنبورغدن قزانغه مخصوص آدملر کوندرلمشدر. تاتارلر گویا بر آز متعصب خلق بولغانغه کوره بونلر آره‌سینه بو یکی پراویلالرنی بو یل کرتماسکه، بونلرنی اویغاتوب آچولرینی کیترماسکه تیوش دیه قرار ویرلسه‌ده . . . .

. . . . بزنک تاتارلر بو یکی پراویلالرنک بزنک تیلمز، ادبیاتمز، ملیتمز ودینمز هم استقبالمز ایچون ضرری اوله‌چغنی ومحض میسیونیرلک هم روسلاشدرمق نقطهٔ نظرندن چقارلدیغنی پک یخشی بیلگانگه کوره بوگا شدتلی صورتده پروتیست ایتدیلر، باش مینیسترگه هم معارف ناظرینه تلغراملر ویروب دومادن اول مسلمان مکتبلری حقنده هیچ یکی نظام قبول ایتمیه‌جکلرینی آنگلاتدیلر، اورنبورغ گوبرناطورینه مخصوص دیپوتاتسیه کرتدیلر. شوندن صونک مینیستردن اورنبورغ پاپوچیتلنه تلغرام کلدی. عطاءالله حضرت بایزیدوف «نور» غزته‌سنده: بو اشنک نه‌دن عبارت اولدیغنی آنگلی آلمادیغنی، مینیسترستواغه باروب صوراشسه ده آنده «بو اشقوللرغه مخصوص بر اشدر، بز سزنک مدرسه‌لرگه قاتناشمی‌مز» دیب ایتدیلر، یکی پراویلالر ایله اوقتولا باشلاغان اورن بولماسه کرک، بولسه‌ده اول توبان مأمورلر طرفندن‌غنه اشلانگان براش بولور، اگر آنلرنک کیم ایدیکلری بیلنسه جزالری ویریلور» ایدی دیه یازادر.

بو مسئله دخیده یخشیراق آنگلاشیلسون ایچون ۳۱ مارتده تصدیق ایدلگان بویکی پراویلالرنک بعض ماده‌لرینی روسچه‌عبارتی

Из фондов Российской национальной библиотеки

ایل‌هم شوندن صوڭ مینسترنڭ پاپوچیتل‌گه بیرگان تلغرامنی یازارغه لازم بولدی . ٣٢ نچی پونقتده یازادر :

32. Общій надзоръ за частными инородческими вѣроисповѣдными училищами (магометанскими, ламаитскими, и пр.) возлагается на инспекторовъ инородческихъ училищъ по принадлежности.

٣٤ نچی پونقتده بویله یازادر :

34. Завѣдующее таковымъ училищемъ лицо должно состоять въ русскомъ подданствѣ и имѣть образованіе не ниже курса одноклассного училища Министерства Народнаго Просвѣщенія

٣٥، ٣٦ نچی پونقتلرده بویله یازلمشدر .

35. Къ употребленію въ вѣроисповѣдныхъ училищахъ допускаются только тѣ учебныя руководства и пособія, кои изданы въ Россіи, прочія же не иначе, какъ съ особаго въ каждомъ отдѣльномъ случаѣ разрѣшенія инспектора инородческихъ училищъ.

36. Частныя инородческія вѣроисповѣдныя училища открываются съ разрѣшенія инспектора инородческихъ училищъ по представленіи надлежащихъ удостовѣреній въ томъ, что содержаніе училища обезпечено необходимыми для того средствами, что при немъ будетъ состоять классъ русскаго языка и завѣдувающій училищемъ имѣетъ образованіе, показанное въ п. 25.

بونلرنی اوزمزنڭ تاتار تیلی برلن گنه ایتکانده نه آڭلاشیله؟ شول آڭلاشیله درکه :

§ مسلمانلرنڭ دین اوقی طورغان مکتبلری حکومت طرفندن قویلغان اینسپکتورلرنڭ قاراماغنده بولاچاق .

§ شوندایّن مکتبلرنڭ مدیرلری یعنی خوجه‌لق ایتوچیلری هیچ بولماسه روسچه بر قلاصلی مکتب بترگان کشی بولسون .

§ مسلمانلرنڭ دین اوچیلشچه‌لرنده (مکتب هم مدرسه‌لرنده)

Из фондов Российской Национальной библиотеки

روسیه‌ده باصلغان کتابلرغه اوقولسون، چیتده باصلغان کتابلرنی استعمال ایتو یالـگز اینسپکتورنڭ رخصتی ایله گنه اولور.

§ مسلمانلرنڭ دین اوچیلشچه‌لری یالـگز اینسپکتورنڭ رخصتی ایله گنه آچیلور هم رخصت ویرمازدن اول قاراونی اوزلرینڭ اوستلرینه آلولری و آنڭ یاننده روسسکی قلاص آچارغه التزام ایتولری حقنده قوللرندن یازو آلنور.

بونی بر مثال ایله آڭلاتسه‌ق بویله اوله‌چقدر:

بکر آولنده مسلمان بالالرینی اوقتور ایچون حکومت بر ابتدائی مکتب آچاجق آنده اینسپکتور اوز تلاوی بویونچه تاتارچه بیلـگان بر روسنی یاکه روسچه اوقوغان بر تاتارنی معلم ایدوب قویه‌جق. اول تاتار تیلنده روسچه حرفلر ایله یاکه روسچه هم تاتارچه حرفلر ایله یازلغان کتابلردن سبق اوقتورغه باشلایه‌جق. اگر مسلمانلر شونـده اوقوچی بالالرینه مسلمانچه دین اوقتورغه تلاسه‌لر اینسپکتور حضرتندن بر دین معلمی قویارغه اوتنه‌چکلر. اول شول آولنڭ ملاسی علی افندیـنی، یاکه اوزی تلاگان باشقه بر آدمنی تعیین ایدوب آڭارغه آطنه‌سنده بر نیچه ساعت اوقتورغه رخصت بیره‌چك. آنڭ نیچك اوقتووینه، بیلدروب بیلدرماوینه اینسپکتور قاتشمایه‌چق. (چونکه شولای بولغاچ دین درسلری بیگره‌ك اعتباردن توشه‌چك) بواش شولای دوام ایته‌چك.

اگر بکر آولینڭ علی حضرت اوز محله‌سنده مکتب یاکه مدرسه آچوب مسلمان بالالرینه دین اوقتورغه تلاسه شونی آچارغه رخصت صوراب اینسپکتورگه پراشینیه بیره‌چك. پراشینیه‌سی ایـله برگه شول مکتب یاکه، مدرسه‌سنی قارارغه‌قای یردن آقچه کیلـگاننی کورساتـوب و مدرسه‌سی یاننده روسسکی قلاص آچارغه قول قویوب مخصوص اودستؤی رینیه تقدیم ایده‌چك. فقط اول مکتب یاکه مدرسه‌نی آچار ایچـون اوزی هیچ بولماسه بر قلاصلی روسچه مکتبده اوقوب شهادتنامه آلغان بولورغه کرك.

اورنبورغ اطرافینڭ مسلمانلری بری اوستینه بری شدتلی پروتیست

Из фондов Российской национальной библиотеки

بیر رگه باشلاغاچ معارف مینیسترندن اورنبورغ آقروغینك پاپوچیتلنه اشبو روشده تلغرام کلمشدر :

„Въ министерство поступаютъ жалобы мусульманъ на несоотвѣтствіе обычаямъ и требованіямъ шаригата правилъ 31 марта 1906 г. Прошу выяснить, въ чемъ именно состоитъ затрудненіе къ ихъ примѣненію, и немедленно телеграфировать. Имѣйте въ виду, что исключительно русская транскрипція учебниковъ введена лишь для инородцевъ, неимѣющихъ своего алфавита, а классы русскаго языка при конфессіональныхъ училищахъ, каковы медрессе и мектебе, вводятся лишь по желанію самихъ инородцевъ. Фонъ-Кауфманъ“.

مینیستر أیته : «درس کتابلرینـك یالـگز روسچه حرف برلن گنه یازلوی اوزلرینگ حرفلری بولماغان خلقلر ایچوندر. (اوزلرینگ حرفلری بولغان خلقلر ایچون روسچه حرف یانینه شول اوز حرفلری برلن یازیلورغەده یاری‌در .) مسلمانلرنگ دین اوقولا طورغان مکتب ومدرسه‌لرینه روسسقی قلاص کرتاووی یالـگز اوز تلاولری بویونچه غنه اولاچقدر . »

حالبوکه یوقاریده پادشاه طرفندن تصدیق ایدیلوب مینیستر طرفندن قول قویلغان پراویلانك ۳۶ نچی پونقتنده مسلمانلرغه‌دین مکتبی آچارغه اینسپکتور طرفندن رخصت بیریلوب یالـگز روسسقی قلاص کرتو شرطی ایله گنه دینلمشدر. ایندی بونلرنگ قایوسینه اشانابق ؟!..

بونلرنگ آره‌سنده‌غی منافات پك ظاهردر . روسیه مسلمانلری نیچه یوز ییلدن بیرلی هر تورلی ظلم وجبر آستنده ایزیلوب آنگ کبی خصوصی تلغراملردن موقت قاعده لردن ، بر طاقم استثنالردن تمام طویوب وقورقوب بتدیلر. بونلرنگ اشانچلری قالمادی. شونگ ایچون بتون روسیه مسلمانی یگی آچیله‌چق دومانی کوته، بتون روسیه مسلمانی بر آغزدن اوزلرینگ دینی وملی اشلرینگ اوز قوللرینـه طابشرلوینی طلب ایته‌لر، بتون روسیه مسلمانی اوزلری حقنده دوماده غی خلق وکیللرنـدن باشقه قابینیت‌لرده قاچوب یاصالغان وبر طاقم

میسیونیرلر طرفندن اجراغه قویلغان نظاملرنی قبول ایتمیلر. بلتر ۱۷ نچی اوکتابر مانیفستندن صوڭ دومانڭ تصدیقندن باشقه هیچ بر نظام چغارلماسقه تیوش دیب بیلەلر.

۱۱

(غزته مقالەسی)

بولمازلق ایش هیچ وقت بولماز

هادی وعبدالحمید افندیلر! «وقت» نڭ ۸۴ نچی نومیرنده یازمش مقالەلرڭزنی کوردم. غ. قاتانوفنڭ «تاتارچەنی روس حرفلری ایله یازمق فن و اصول تربیه نقطۀ نظرنده فائدەلی» دیدیکینه قارشو اوشبو فکرمنی یازارغه مجبور اولدم:

بو کونده بزم استعمال ایتمکده اولدیغمز الفبا ۳۳ حرفدن عبارت اولوب ۹۷ شکلده یازلنه‌در. قلم یورتونی وصزونی حسابغه آلور اولسەق روس حرفلرینه نسبت ایله یارتی قدر گنه صزو اولەدر. بو جهتدن یارتی ایش آزایور. یول باشی ایکنچی ب حرفنی صزه بیلسه ث پ ث اورطه حرفلردن ن ی حرفلری اوگرنلنەدر. بویله: ب پ ڽ ڽ ی ب پ ت ث ن ی. ج حرفنی یازه بیلوچ ح خ حرفلرینی بیلو بولەدر. س ص ط ع حرفلرینی صزه بیلو ش ض ظ غ حرفلرینی بیلو بولەدر، فقط نقطەلر قویوغنه حاجت اولور. بو حسابدن بزم یازومزنی اوگرنورگه ا ب ج د ر س ص ط ع ف ق ك ل م و ه ویالگز قویولا طورغان ن ی حرفلرینی گنه صزه بیلورگه حاجت. بو حرفلرنڭ تمامی ۵۰ شکلده یازلور. روس حرفلری: عادتی وباش حرفلرنی اعتبارغه آلسەق ۳۵ دن یتمش قدر حرف بولوب بونلرنڭ باصمەلری کلیا باشقه شکلده اولدیغندن یازمەغه اوخشامیدر. شول جهتدن ۱۰۰ گه یاقن شکل ایله یازلنەدر. باصمەسی ایله یازمەسی برشکلده اولدیغندن بالالرغه اوگرنمك ایچون عرب حرفلری البته ینگلدر. خصوصا روسلرنڭ باش حرف دیدیکلرینی اوگرنمك حقندەبالالرنڭ

جفالانولرینی آنجق اوچیتللر گنه بیلورلر. کاکری بوکری اورمان چطری کبی ایدوب یازوغه بالالر قانچه زحمتلر چیکەلر، شویله اولدیغنده بونڭ ینگلگی نه یرده ؟ . . .

اوچونچی، دینمز جهتندن قرآن کریمنی یازمق ایچون روسلرده ث ج ح ذ ط ظ ص ض غ ق و ه حرفلری یوق بناءً علیه آنلرنڭ تکلیفلری سفسطه بر تکلیفدن عبارت قالور. روسلرنڭ: е. ц. щ. ъ. ь. ы. п. ө. э. حرفلرینڭ بزم تیلمز ایچون لزومی یوقدر. ایمدی قالان ٢٦ حرفلری ایله بز نیندای سوزمزنی یازاچقمز ؟ بز لسانمز ایچون بوندن صوڭ هیچ بر اجنبی حرفلرگە محتاج دگل. فتحه، کسره، ضمه، تنوین، تشدیدلرمز ایله دنیایوزنده اولان جمله لسانلرنی یازارغه ممکن. روس حرفی فقیر اولدیغی جهتدن صاما اوچیتللرنڭ باش طرفلرنده فرانسز، نمسه، لاتین حرفلری ایله تعریف ایدوب باشلری آیلانوب بتەدر. اوشبو سببدن فاناتیق میسیونیرلر بوندی ایشلری ایله معارف یولینی باغلارغه طریشەلر. اگرده خریستیان خلقنده ترقیات فکری اولسه ایدی دینلرینڭ اساسی بر اولدیغی جهتدن برگنه تورلی حرف والفباغه اتفاق ایدرلر وبزم کبی بر تورلی الفبا ایله هر تورلی لسانده علم تحصیل ایدرلر ایدی.

بزم، علوم عربیەدن محروم نادان اوچیتللرمز نیگزسز فکرلری ایله یراق واره آلمازلر. مڭ اوچیوز ییلدنبرو کلمش مقدس یازولرمزنی جاهل میسیونیرلر بوزه آلمازلر.

ذ ز ظ ض حرفلری اورنینه روس الفباسنده اولان з حرفنی ث س ص حرفلری اورنینه с حرفنی ت ط حرفلری اورنینه т حرفنی ح خ اورنلرینه х حرفنی ه ع غ گ اورنینه اصلا اوخشاماغان г حرفنی قبول کورمك احتمالینی آنجق علوم عربیەدن خبرسز ومعلومات اسلامیەدن جاهل اولان بر آدم کوڭلینه کیتورسه کیتورر.

بو جاهل میسیونیرلر اگرده آزغنه فکرلری اولسه ایدی، سابلوکوف بابالرینڭ قرآن شریفنی ترجمه ایدوب شغللندیکی وقت

Из фондов Российской национальной библиотеки

حرف تابا آلمی عاجز اولدیغنی وبتون بتونه بوزوب چوالوب بتدیکندن آزراق عقل آلمش اولورلر ایدی.

سابلوکوف کهیعص‌نی К. Г. И. Г. С. دیه طه سوزنی Т. Г. دیه هم عسق‌نی Х. М. Г. С-К. دیه یازادر. Г. حرفنی ه ایله غ که و К. حرفنی ق ایله ك گه استعمال ایته‌در . ایمدی حال بویله اولدیغنده علم تجوید نه یرده قالاچقدر ؟ یوقسه روسچه حرف اولدیغنده تجوید علمی اورتادن قالقاچاقمیدر؟ میسیونیرلر یا ظاهر یاعزیز هم‌ده الله سوزلرینی :

Я газизо я загиро аллахо صورتنده یازلمه‌سنی ایسترلر، بلکه بو ایش قزلقار یاوغنده بولور. صراط المستقیم کلمه‌سنی сираталь мустакимъ دیه یازگزده کیرو عربچه گه ایلاندرگز سرات المسطکیم اولور. بو وقتده بوندن نه کبی معنا آڭلاشلور ؟ خالق ایله حالق بر روشده یازلمق وبر روشده اوقولمق لازم کیلور. بو شی هیچ درستمیدر ؟ . .

روسلرنڭ е حرفی اولدیغی سببندن ѣ حرفنی اورتادن چیقارمقچی اولغانلر ایدی ، لـکن همیشه‌ده قالدره آلمیلر . ایمدی مسلمانلر اوزلرینڭ بتون حرفلرینی نیچك قالدرسونلر ؟ . .

قرأنمز یازلغان واسم اعظم یازلنه طورغان حرفلرمزنی بز جانمز ایله‌بر گه‌گنه آلوب کیتارمز ، باشقه یوق ! . . « صدیق حقبیردین »

Его В-ству, Г-ну Министру Народ. Просвѣщенія.

Въ изданныхъ 31 марта с. г. правилахъ о начальн. училищахъ для инородцевъ, живущихъ въ Восточной и Юговосточ. Россіи, разсчитанныхъ между прочимъ и на мусульманъ,—на что указываетъ упоминаніе въ этихъ правилахъ о мусульманскихъ училищахъ-мектебе и мед-

рессе, содержится въ 13 пунктѣ требованія, что учебныя книги для инородцевъ, имѣющихъ національный алфавитъ, печатались въ двойной транскрипціи. Мусульманское населеніе Орен. Дух. округа видитъ въ требованіи ничѣмъ не вызываемое и ни къ чему не ведущее стѣсненіе. Введеніе двойной транскрипціи представляется безцѣльнымъ, ученикъ, не знающій русскаго языка, не имѣетъ понятно ея и читать по-русски, стало быть для него русская транскрипція учебника равносильна Китайской грамотѣ и совершенно безполезна, для учителя же она не нужна, потому что учителями и учительницами въ мусульманскихъ училищахъ могутъ быть только лица, основательно знающія арабскую письменность. Неумѣстность двойной транскрипціи въ учебникахъ для мусульманскихъ училищъ обусловливается и тѣмъ, что русскимъ алфавитомъ нельзя точно воспроизвести звуковъ арабскаго языка и мѣстныхъ нарѣчій народностей, исповѣдующихъ мусульманскую религію. Во многочисленныхъ заявленіяхъ, съ которыми обращаются ко мнѣ по этому поводу мусульмане, содержатся прямыя указанія на то, что въ обязательномъ требованіи учебныхъ книгъ населеніе усматриваетъ ограниченіе свободы мусульманъ пользоваться роднымъ языкомъ.

О вышеизложенномъ считаю своимъ долгомъ довести до свѣдѣнія Вашего Высокопревосходительства и просить для успокоенія изволнованнаго мусульманскаго населенія ввѣреннаго мнѣ округа сдѣлать распоряженіе объ исключеніи 2 половины 13 пункта правилъ 31 марта 1906 года, какъ не приносящей пользы для дѣла просвѣщенія, а между тѣмъ вызывающей недоумѣніе въ населеніи и могущее повести къ нежелательнымъ осложненіямъ.

О послѣдующемъ покорнѣйше прошу не оставить меня увѣдомленіемъ.

Муфтій Оренбургскій, Ходжи **М. Султановъ.**

اورنبورغ مفتیسی طرفندن معارف ناظرینه ویرلمش تلغرام صورتی :

ترجمه سی :

« شرقی جنوبی روسیه‌ده طوروچی ایناروديسلرنك — بونلر

آره‌سنده مسلمانلرنك ده (بوڭا بو پراویلالرده مسلمان مکتب ومدرسه لرینی‌ده یاد ایتونی کورساته‌در) ــ ابتدائی مکتبلری‌حقنده اوشبو یل ٣١ نچی مارتده نشر اولنمش پراویلالرنــك ٣١ نچی ماده‌سنده: « اوزالفبالری وار اولان اینارودیسلرنڭ درس کتابلری‌ایکی‌تورلی حرف‌ایله (عربچه وروسچه) باصیلسون » دیولمشدر واشنی اورنبورغ د.وخاونوی اوقروغنده‌غی مسلمانلر هیـچ بر سببسز وهیچ بر نتیجه‌سز قصودیه‌قارایدر. ایکی حرف ایله اوقونی کرتو فائده‌سزدر: چونــکه روسچه بلمگان شاکرد روسچه‌نی اوقی‌ده بلماز. شول‌سببلی آنك‌ایچون روس حرفلری‌قطای‌حرفلری‌ایله‌بر تیگز اولوب هیـچ‌فائده‌سزدر. مسلمان مکتبلرینه، فقط عرب حرفلرینی اساسلی صورتده بلـگان کشیلرگنه اوچیتل و اوچیتلنتسه بولا آلدیغندن ایکی تورلی حرف ایله یازو اوچیتللر ایچونده کرکمیدر. عرب سوزلرینی‌وباشقه‌مسلمان قوملرینك تللرنده‌گی سوزلرنی روس حرفلری‌ایله درست أیتوب اولمدیغی سببلی‌ده ایکی حرف ایله یازو بیك مناسبتسز اش بولادر.

مسلمانلر بواشلرنی مسلمانلرنك اوز تیلری ایله فائده لانولرینی منع قیلودن عبارت دیه صانیلر.

بو حقده سزگه خبر ویروب، بنم اوقروغمده غـی مسلمانلرنی طنچلاندرر ایچون شول پراویلالرنك ١٢ نچی ماده‌سینك ایکنچی‌قسمنی بتروۋکزنی اوتنه‌من.

بوماده معارف ایچون هیچ بر فائده کیترمادیکی حالده، ملقده‌طنچسزلق باشلاتورغه‌ولزومسز اولان‌قیون حاللرگه‌سبب اولاجقدر. بونك نتیجه‌سی حقنده بنی خبرسز قالدرماوڅزنی اوتنه من.

امضا

اورنبورغ مفتیسی حاجی م. سلطانف.

Из фондов Российской национальной библиотеки

١٣

(١٩٠٧ نچى يىل)

معارف ناظرينڭ ٣١ نچى مارت نظامى حقنده اولان شرحى «پيتربورغسكى ويدومستى» نڭ ١٩٠٧ نچى ييل ٤ نچى ينوارنده چيقمش نوميردن النَدى.

٣١ مارت پراويلاسى مسلمانلرنڭ طنچ سزلغينه سبب اولديغى ايچون معارف نظارتى داخليه نظارتى‌نڭ موافقتيله بونى اوشبو طريقچه ايضاح ايتارگه لازم طابدى.

١) ٣١ مارت پراويلاسينڭ (٣٢ ـ ٣٦) پاراغرافلرينه بناً مسلمانلرنڭ دينى مكتب ومدرسه‌لرى حقنده‌اولان قرارلر عملگه قويلميدر. چونكه عموميتله مسلمانلرنڭ روحانيلرى هم شونڭ ايـله برابر مكتب ومدرسه آچولرى حقنده‌غى مسئله‌لر حاضرنده داخليه نظارتنده قارالمقده اولوب هنوز تمام بولغانى يوقدر. ٢) ٩ نچى پاراغراف بويونچه بيان ايدلگان نظارت مسئله‌سى ايناروديسلرنڭ دينى درسخانه لرينه (مسلمانلرنڭ مكتب ومدرسه لرينه) تعلق ايتميدر. ٣) ١٣ نچى پـاراغراف بويونچه ايناروديس مكتبلرنده‌گى درس كتابلرى يالگز روس حرفى ياكه ايكى تورلى (روس هم مسلمان حرفى ايله) باصيلور ديب ايتودن مقصود ايناروديس مكتبلرينڭ بارنده‌ده شولاى اينلووى لازم بولور ديگان سوز توگل ايدى، بلكه روس تيلنى اوگره‌نرگه ينگل لك بولسون ايچون شولاى ايكى تورلى حرف ايله باصيلورغه ده يارى ديگان سوزگنه ايدى. بونڭ اوستينه ده بو پراويلانڭ مسلمانلرنڭ دينى كتابلرينه اصلا تعلقى يوقدر. بناءً عليه تورليچه آڭلاشيلوب تورلى سوزگه وطنچ سزلقغه سبب بولماسون ايچون بـو ١٣ نچى پاراغرافنڭ اولگى تعبيرينى آلماشدروب آنڭ اورنينه اوشبو روشچه تعبير ايديلدر: «ايناروديسلر ايچون بولغان درس كتابلرى شول ايناروديسلرنڭ اوز تيللرنده واوز حرفلرى ايله باصيلورغه، ياكه، روسچه اوگره‌تونى ينگللشدرر ايچون، روس حرفى ايله وياكه هر

Из фондов Российской национальной библиотеки

ایکیسی ایله باصیلورغه یاریدر. درس کتابلری روس تیلنه ترجمه
ایله یاکه ترجمه‌سز گنه باصیلور. نیندابن درس کتابلری قبول ایتو
مسئله‌سی شول مکتب ومدرسه‌لرنگ مؤسسلری وطوتوچیلری ایله
شول یرده‌گی معارف ماءمورلرینگ مصلحتنه تابع اوله‌چقدر.»

١٤

(١٩٠٧ نچی ییل)

اورنبورغ مسلمانلری اسمندن ویرلگان تلیغرامغه مفتی جنابلرندن
(محمود بای حسینوف اسمینه مکتوب):

«بنی پتربورغ شهرینه چاقردیلر، نیچون ایدیکنی صوراب یازسه‌م
ده جواب کلگانی یوق، شویله ایسه‌ده عیدکونی کیچ ١١ نچی غنوارده
شونده سفر چیقام.

اوفادن حکیموف ایله بسیموف باراردر، پیتر پاولدن ده ایکی
کشی باراچقی ایشدلدی، سزده آندن ذاکر رمیوف، رضاءالدین
فخرالدینوف، فاتح کریموفلرنی تعیین ایدوب، یبارگز! مسلمانلرنگ
حاجت وکرك نرسه‌لری حقنده یازوب، حاضرلب آلوب وارسونلر».

١٥

مفتی جنابلرینگ مکتوبلرینه بناء حسین حاجی حسینوف اوزینگ
یورتنده مشورت مجلسی یاصادی، بونده قارغالی ملالرندن بعضیلر
هم وار ایدی. آلڭ ایلك پیتربورغغه کشی یبارگه‌می یوقمی مسئله‌سی
مذاکره ایدلندی، سوز کوبایدیکی سببندن شار صالندی. یبارو طرفینه
٣٧ ویبارماو طرفینه ٢٤ شار چیقدی.

مفتی حضرت خطنده کوسترلمش آدملر اوزلرینگ پیتربورغه
واره آلمیه چقلرینی بیان ایتدیلر وعذرلر کوستردیلر. بنا علیه مجلس
باشقه ایکی آدم صایلادیلر. (نیچوندر بو آدملرده وارمادیلر).

اورنبورغ مفتیسی ایله برابر پیتربورغ شهرینه وارمش وکیللرنگ
«وقت» اداره‌سینه ویرمش تلغراملرینگ صورتی:

Из фондов Российской национальной библиотеки

« بز مسلمان وکیللری مفتی حضرتدن ۳۱ نچی مارت نظامی بتونلای بتوینی اوتندك ، مفتی حضرت قبول ایتدی . بو کون داقلادنوی زاپیسکه ایله مفتی حضرت باش مینیستر استالیپین گه کره‌ر هم بو کون کیچ برله مسلمان وکیللرینی‌ده اوز حضورینه قبول ایتوینی مفتی حضرت مینیستردن اوتنمکچی بولدی . مسلمان وکیللری اسمندن بز داقلادنوی زاپیسکه حاضرلدك » .

۱٦

(رسمی)

اورنبورغ مفتیسی طرفندن ۱٦ نچی ینوار ۲۷ نچی نومیر اوزرنده داخلی مینیستریه ویرلمش عریضه اوشبودر :

Его Высокопревосходительству,

Господину Министру Внутреннихъ Дѣлъ.

ПРЕДСТАВЛЕНІЕ.

Ознакомленіе съ правилами о начальныхъ училищахъ для инородцевъ, отъ 31 Марта 1906 года, повергло мусульманское населеніе въ крайнее изумленіе—въ виду проводимаго въ этихъ правилахъ ограниченія свободы мусульманъ пользоваться роднымъ языкомъ. Это вызвало массу прошеній и заявленій—съ протестомъ противъ стѣснительности для мусульманъ вышеозначенныхъ правилъ, —поступившихъ отъ представителей мусульманскихъ обществъ и селеній какъ черезъ меня, такъ и непосредственно къ Министру Народнаго Просвѣщенія. Вслѣдствіе этихъ протестовъ Министръ Народнаго Просвѣщенія письмомъ, отъ 28 Декабря 1906 года за № 26621, увѣдомилъ меня, что впредь до выработки общаго положенія о мусульманскомъ духовенствѣ примѣненіе включенныхъ въ правила 31 Марта 1906 года постановленій о мусульманскихъ конфессіональныхъ училищахъ—мектебе и мед-

Уфимская Российская Национальная библиотека

рессе (32, 33, 34, 35 и 36 правилъ 31 Марта 1906 года) пріостановлено, что постановленія о порядкѣ надзора за инородческими училищами (§ 9-ый тѣхъ же правилъ) къ конфессіональнымъ мусульманскимъ училищамъ не относится и что содержащееся въ 13 тѣхъ же правилъ положеніе, что для народностей, имѣющихъ національный алфавитъ, учебныя книги и пособія печатаются въ двойной транскрипціи, русской и инородческой, – измѣнено въ томъ смыслѣ, что учебныя книги и пособія могутъ печататься на инородческомъ нарѣчіи принятымъ у инородцевъ алфавитомъ, или и русскими буквами, а равно и въ двойной транскрипціи и съ переводомъ на русскій языкъ или безъ перевода, при чемъ выборъ учебныхъ книгъ и пособій того или иного рода предоставляется соглашеніе учредителей и содержателей школы съ мѣстнымъ учебнымъ начальствомъ.

За указанными измѣненіями правила 31 марта 1906 года представляются болѣе соотвѣтствующими желанію мусульманскаго населенія. Но и затѣмъ было бы желательно дополненіе ихъ точнымъ и опредѣленнымъ разъясненіемъ о томъ, на какія именно народности и какихъ губерній распространяются правила 31 Марта 1906 года — подобно тому какъ это ясно было означено въ прежнихъ правилахъ, изданныхъ 26 Марта 1870 года. это необходимо потому, что термину «инородецъ» законъ (ст. 762 т. IX Зак. о состояніяхъ) придаетъ опредѣленное значеніе, подъ которое мусульмане Европейской Россіи и губерній Сибири не подходятъ.

Затѣмъ, въ виду увѣдомленія Господина Министра Народнаго Просвѣщенія о томъ, что содержащіяся въ правилахъ 31 Марта 1906 года постановленія о мусульманскихъ медрессе и мектебе впредь до выработки общаго положенія мусульманскомъ духовенствѣ примѣняться не будутъ, правила же § 9-го о порядкѣ надзора за инородческими училищами къ мектебе и медрессе вовсе не относятся, желательно было бы распоряженіе о передачѣ таперь же состоящихъ при мечетяхъ мусульманскихъ училищъ—мектебе и медрессе—въ вѣдѣніе Духовнаго

Собранія, тѣмъ болѣе что ва округахъ Таврическаго и Закавказскаго Духовныхъ Правленій названныя училища находятся въ настоящее время въ завѣдываніи духовенства.

Оренбургскій Муфтій **Хаджи М. Султановъ.**

16 Января, 1907 года.
№ 27. г. Уфа.

اورنبورغ مفتیسی حاجی م. سلطانوف جنابلری اوشبو روشچه عرض حال کاغدنده داخلیه مینیستر ینه ایته‌در:

۳۱ نچی مارت نظامی ایله آشنا اولدقلری بعدنده مسلمانلر اوزلرینگ آنا تیللرینگ پك قصلاچغنی آڭلاب قورقدیلر و اوشبو سببدن گاه‌بنم آرقلی و گاه‌طوغریدن‌طوغری معارف مینیستر ینه بوطوغروده پروتسیت ویردیلر. مسلمانلرنگ اوشبوحقده اولان کاغدلرینه قارشو معارف ناظری ۱۹۰۶ نچی ییل ۲۲نچی دکابرده بڭا مکتوب یازوب: «مسلمان روحانیلری حقنده اولان عمومی اشلر قاراغانغه قدر ۳۱ نچی مارت نظامنده اولان ۳۲ - ۳۳ - ۳٤ - ۳۵ - ۳٦ نچی ماده‌لر طوقتالوب طورلور، ۹ نچی ماده‌نگ مسلمانلرنگ دینی مکتبلرینه تعلقی یوق» دیه بیان ایدوب ۱۳ نچی ماده‌نی هم بر قدر تفسیر ایتمشیدی. معارف ناظرینگ بوبیانی مسلمانلرنگ بر قدر اولسه‌ده مقصودلرینه موافق اولدی. اما مذکور ۳۱ نچی مارت نظامی قانغی خلقلر ایچون و قانغی گوبیرنالرغه مخصوص اوله‌رق ترتیب ایدلمشدر؟ ۱۸۷۰ نچی ییل ۲٦ نچی مارتده اولان نظامده بو شیلر آچیق بیان ایدلدیکی کبی ۳۱ نچی مارت نظامنده هم آچیق بیان ایدلسون ایدی. بو شی لازمدر. چونکه ۹ نچی توم ۷٦۲ نچی ماده‌سنده بیان ایدلمش ایناورودیسلرگه آوروپا روسیه‌سنده هم سیبیریاده اولان مسلمانلر داخل دگلدر.

مسلمانلرنڭ مسجد حضورنده بولغان دینی مکتب ومدرسه‌لری ۳۱ نچی مارت نظامینه تابع اولمادقلری سببندن، تاوریچسکی وقفقاز مسلمانلرینڭ دینی مکتبلری روشنده اورنبورغ صوبرانیه‌سی قارامقنده اولوی یخشی بولور ایدی.

۳۳

فراقسیه ــــــــ داقلادی

۳۱ مارت پراویلاسینڭ آلماشدریلووی حقنده مسلمان فراقسیه‌سی طرفندن ایکنجی دوماغه اوشبو سنه ۲٤ نچی مایده اوشبو مضمونده بر داقلاد تقدیم ایدلدی.

غوسودارستوینی دوما رئیسینه.

ایناروديس مکتبلری ایچون اولان ۱۹۰٦ نچی سنه ۳۱ نچی مارت پراویلاسینڭ آلماشدریلووی حقنده.

روسیه‌نڭ شرقینده وجنوب شرقیسنده یاشاوچی ایناروديسلرنڭ ابتدائی مکتبلری ایچون ۱۹۰٦ نچی سنه ۳۱ نچی مارتنده معارف نظارتی طرفندن مخصوص پراویلالر تصدیق ونشر اولونمشدر.

بو پراویلالرنڭ ایکنجی پونقتنده بیان اولندیغینه کوره: ایناروديسلر ایچون اولان بو ابتدائی مکتبلردن مقصد: بر جهتدن ایناروديسلرنڭ ترقیات معنویه وفکریه‌لرینه یاردم ایده‌رك معیشتلرینڭ اصلاحینه سبب اولمق وایکنجی جهتدنده بونلر آره‌سنده روس تیلی‌نڭ دارالو-وینه وعمومی اولان وطن‌غه محبت یولنده روس خلقی ایله یاقنلاشو لرینه خدمت ایتمکدر.

گرچه باشده مقصد شولای آچیق یازلسه ده بو پراویلالارنی بیان ایته باشلاغاچ مینیسترستوا بو مقصددن بتونلای چیتکه کیته

و آنگ ایله گنه قالمی، بلکه شونداین بر یولغه کره‌که : حاضرگه قدر طوتولغان وحاضرنده هم طوتولمقده اولان اول یول خلق کوزنده اشقولانگ امنیت واعتبارینی یوغالتورغه، خلقنگ محبتنی اشقولادن صووتورغه، بناء علیه روسیه ده خلقنی معارفدن بیزدروب جاهل قالدررغه وخصوصا مملکتنگ چیت‌طرفلرنده‌گی ایناروديسلرنی اوقودن نفرت ایتدررگه سبب اولدیغی جهتله اقتصای معیشتکه و منافع حکومتکه خلاف وضررلی بر یولدر.

آقراینلرده اولان خلقلرنگ شول درجه شایان تأسف بر درجه ده جهالت وتنزلده قالولری حکومت نلك حاضرگه قدر طوتقان بو سیستمی نلك (روسلاشدرو پالیتیقه‌سینگ) نه قدر مهلك ومضر اولدیغنه آچیق بر دلیلدر.

اوزلرینگ تیللری هم دینلری اوقتولمی طورغان مینیسترسکی اشقولالرغه خلقنلك صووق قاراوینی وحتی کوبسنچه آنلردن نفرت ایتولرینی کوروب هیچ اولمازسه حاضرنده، مملکتده حریت ملکیه وسیاسیه میدانغه چقغان بر زمانده، معارف‌مینیستری بو اشقولالرنلك و بو سیستم نلك اشکه یاراماغانلغنی بیلورگه ونارودنوی اشقولالرنی خلق غه معارف وضیا بیره طورغان بر منبع حیات یرینه قویارغه، اشقولا اچنده بولنورغه هیچ کیلشمی طورغان «سیاست» نی آندن قووارغه تیوش ایدی. حالبوکه ۳۱ مارت پراویلاسیده، مع التأسف، کینه شول اسکی پالیتیقه نیگزی اوزرینه قورولمشدر. چونکه بو پراویلالرغه بناء: ابتدائی مکتبلر ایناروديس بالالری ایچون حقیقة لازم اولان عمومی اوقو یازو اوگره‌تورگه تأسیس ایدلمی، بلکه آنلر آره‌سینه یالگز روس تیلی طاراتورغه تأسیس ایدیله در. ۳۱ مارت پراویلاسنگ بتون مقصدی اوشبو نقطه‌غه یونالمش وشول مقصدغه ایریشور ایچون اصول تعلیم نلك: « ابتدائی اوقو هر

Из фондов Российской Национальной библиотеки

کیمنگ اوز تیلنده بولورغه‌تیوش»دیگان قاعده‌ء کلیه‌سی آیاق آستینه طابتالمش هم‌ده کشینگ اوزی تلاب اوقوماغان نرسه‌سینی بیلدرتو ایچون آنی قصو وجبرلاو لازم اولوب بوندن ایسه هیچ بر وقت خیرلی نتیجه چیقمادیغنی حیات وتجربه‌نگ کورساتووینه قارشوکوز یومولمشدر.

عمومی حکومت تیلی اولدیغندن روسجه‌نی بیلورگه تیوش ایدـ یگنده اصلا شبهه یوق، بومهم هم لازمدر. اوزاری ایچون ۳۱ مارت پراوبلاسی چقارلغان، روسیه‌نك شرقنده، جنوب‌شرقیسنده طوروچی اینارودیسلرده بونی بیك یخشی بیله‌لر. حکومتنگ اولوغ اورنلرینه بیرگان بر چوق عریضه‌لرنده اینارودیسلر اوزلرینگ حکومت تیلی اولان روسچه‌غه نه کوز ایله قارادقلرینی بیك آچیق بیان ایتدیلر. فقط روس تیلی بیلونك کرکلیگنی نه قدر تصدیق ایتسه‌لرده آنی بیلور ایچون اوز آنا تیللرینی اونتورغه، آنی یوغالتورغه ویاخود اوز تیللرینی روسجه اوگه‌نور ایچون آلت ایدوبکنه استعمال ایتارگه‌راضی بولولرینی هیچ عقل‌غه گیترورگه ده یارامی. حالبوکه ۳۱مارت‌پراوبلاـ سی اصل اوشبو مقصودغه خدمت ایته‌در. چونکه: بوگارغه بناء اصلا روسجه بیلمگان اینارودیس بالالرینه ابتدائی مکتبلرده اوقوباشلانغان ییلنگ یارتسیندن صوك، آناتیلی یاردمی ایله؛ روسجه‌اوقتولاباشلارغه تیوشدر (۵، ۱۱ هم ۱٤ پونقتلر). بونگ اوزرینه، بوابتدائی‌مکتبلر ده اوقوترتیبی اینارودیس بالالرینگ مکتب‌که کرمازدن اوّل‌روسجه بیلولری درجه‌سینه‌قاراب قزروله وبالالر: «اصلا روسجه بیلماوچی»، «روسجه‌نی بر آز بیلوچی» اسمنده ایکی گه آیریله‌در. (۱۰ نجی پونقت). بواینارودیس‌مکتبلرنده معلملك ایتمك ایچون مخصوص‌سینز لازم‌در همده معلم بولاچق آدم، قایو خلق ایچون، مکتب آچیلسه شونلرنك اوزدن‌یاکه شول خلقنگ تیلنی بیلگانلـگینه شهادتنامه‌سی

Из фондов Российской национальной библиотеки

(کمدن؟) بولغان روس بولورغه تیوش. (۴نجی پونقت). بو اشقولالر مخصوص اینسپیکتورلر نظارتنده بولونه جق و آنلرنڭ یول کورساتووی بو یونچه معارف نظارتینڭ شول یرده گی مائمورلری طرفندن اداره اولونه جق (۹نجی پونقت). بومکتبلرده اوقوچی اصلار وسجه بیلمگان بالالرغه ر وسجه اوگره تورگه ینگل بولسون ایچون درس کتابلری روس حروفاتی ایله یاکه ر وسجه هم شول قومنڭ اوز حروفاتی ایله بر لکده، ور وسجه غه ترجمه ایله یا که ترجمه سز گنه باصیلورلر. نیندااین کتابلر اوقتورغه کرکلگی مکتبنڭ مؤسسلری و مکتبنی طوتوچیلر ایله شول یرده گی معارف مائمورلری آرهسنده اولان اتفاق ایله تعیین اولنور (۱۳ نجی پونقت). اینارودیسلرنڭ دینی مکتبلری یاننده، حکومت، جماعت یاکه خصوصی کشیلر مصرفی ایله، روسچه اوقورغه مخصوص قلاصلر آچارغه رخصت ایدیله (۲٤ نجی پونقت)، وبوندااین قلاصلرغه کرر ایچون مخصوص بر یاش تعیین ایدلمیور (۲۹ نجی پونقت). خصوصی دینی مکتبلر اینارودیچسکی اوچیلشچه اینسپکتورلرینڭ رخصتلری ایله آچیله‌جق، رخصت آلور ایچون انلرغه مخصوص اودوستوویرینیه تقدیم ایتلك واول دینی مکتبلرده روسچه قلاص بولندرونی اوستکه آلمق لازمدر (۳٦ نجی پونقت). بو کبی خصوصی دینی مکتبلرنڭ بارسیده مخصوص اینسپکتورلر نظارتنده بولونه‌جق (۳۲ نجی پونقت). بونلرده اوقتور ایچون یالگز روسیه‌ده باصلغان کتابلرغه‌غنه رخصت ویریله‌جك (۳۵ نجی پونقت) وسائر....

ایشته اوشبو ماده‌لردن آیرم آچیق کورینه‌درکه: بو ۳۱ مارت پراویلاسینڭ بویندن بوینه بر قزل یپ ایله روسلاشدرو پالیتیقه‌سی صوزلوب بارا، بو پراویلالر اینارودیسلرغه شونداین بر ابتدائی مکتبلر یاصاماقچی بولادرکه: بونلرده آنا تیلی الڭ اهمیتسز وصوڭ بر درجه‌گه توشوریله، روس تیلی اوگره‌تور ایچون بویالگز آلت بولوب‌غنه استعمال ایدیله و مجبوری بولغان بر فلاکت ایدوبکنه اوزینه مساعد

Из фондов Российской национальной библиотеки

بيريله . بوننك شولاى ايديگنى يوقارغى ماده‌لردن باشقه ، «اوچيبنى پلان» هم اثبات ايته‌در . ايناروديس مكتبلرنده اوقتو ترتيبنى كورساتكان «اوچيبنى پلان» غه بناءً ابتدائى صنفلرنده روس هم چيركاو اسلاويان تيلى آطنه‌سينه سكز درس ، اما آنا تيلى آطنه‌سينه دورت درس ودورت ييللق قورصلى مكتبلرده روس تيلى آطنه‌سينه ۱۲ درس ، آناتيلى بار كبكى ۲ درس اوقتوله‌جقدر .

ايشته معارف ومدنيتده آرتده قالغان وحاضرگه قدر حكومتنك معارف داخليه نظارتلرى ودوخاونى ؤيدومسلرى قاشنده ، روسلاشدروچى ماءمورلر وميسيونيرلر ايچون آلت بولوب غنه كورنگان ايناروديسلر ايچون چغارلغان ۳۱ مارت پراويلاسى اوقورغه يازارغه اوگره‌نور ايچون آنلرغه بر مكتب بيرمى ، بلكه روسچه اوقتور ايچون بر قورصغنه ياصى . اول قورصده‌غى هردرلو اوقتولر مخصوص اينسپكتورلر ومعارف نظارتى آگينتلرينك قوشولرى بوبونچه اجرا ايديله‌جك ، روس حروفاتى ياكه ايكى تورلى حرف ايله باصلغان كتابلردن درس اوقتوله‌جق ، وبونده خلقنك وجماعتنك اصلاً دخلى وقاتناشى اولمايه‌جق .. شونك كبى روس تيلى قورصلرى حتى (مرحمت ايدوب!) چيت دين خلقلرينك دينى مكتبلرى يانده آچيلورغه‌ده رخصت ايديله‌جكدر ! . . . شايان تعجب يريده شولدركه معارف ناظرى ايناروديسلرغه شونداى بر اشقوله‌نى ايرته‌گه ، برسى كونگه دوما آچيله‌جق بر زمانده تقديم ايته‌در . ليكن روسيه‌نك شرقنده وجنوب شرقيسنده‌گى ايناروديسلر يوزلرى حقنده اولان بو ۳۱ مارت پراويلاسينك نشر ايدلووينى ايوچيتل اوقروغ اينسپكتورلر واسطه‌سيله بو پراويلانى اوچيتللرگه خبر بيره باشلاغاچ ۱۹۰۶ نچى سنه اييول آيلرنده‌غنه بيله‌لر ودرحال بوگا پراتيست ايله بوننك بتريلووينى طلب ايدوب روسيه‌نك تورلى طرفندن وباخصوص مسلمانلرنك اك كوب بولندقلرى شرق طرفندن

Из фондов Российской национальной библиотеки

معارف نظارتینه مراجعت ایته باشلیلر . بونڭ حقنده اولان پراتیستلر ، بترلووی حقنده اولان زایاولینیه‌لر وعریضه‌لر طوقتالمی ، بو کونگه قدر بیریلوب طورا . شول سببلی معارف ناظری قاوفمان اوزینڭ ۲ نچی غنوارده‌غی امری بویونچه بو پراویلالرنڭ ۳۲-۳۶ پونقتلرینی آلماشدردی و ۹نچی پونقتغه اولان مخصوص پریمیچانیه‌سی ایله مسلمان مکتب ومدرسه‌لرینی بو ۳۱ مارت پراویلاسینه تابع بولودن چغاردی. لکن بونڭ کبی اوزگارتولر ایله‌گنه بو ۳۱ مارت پراویلاسینڭ روسلاشدروچیلق صفتی بترلادی . حالبوکه بو روسلاشدروچیلق پالیتیقه‌سی مکتب‌که کرتلماسکه وبا خصوص وظیفه‌سی یاش بالالرنی اوز آنا تیللرنده اوقورغه یازارغه اوگره‌تودن عبارت اولان ابتدائی مکتبلرگه یقینده کیترلماسکه تیوشدر . بتون مملکتده تعلیم عمومی مسئله‌سی حاضرنده دوماغه کرتیلوب مخصوص قامیسیه طرفندن قارالغان برزمانڭ، یالگز اوشبو ۱۹۰۶-۷ نچی اوقو ییلنده واولده بولسه اورنبورغ اوچیبنی اوقروغنده‌غنه عملگه قویلغان ۳۱مارت پراویلاسینڭ همیشه‌دوام ایتووینه باعث اولان هیچ بر سبب کورنمی. اولغنه توگل ، بلکه بونڭ همیشه دوام ایتووی غایت ضررلی طابیلر، ایناروديسلرنڭ فوق العاده راحتسزلکلارینه وحاضرگه قدر روسلاشدرمق ومیسیونیرلك آلتی دیه‌قورقوب کلدکلاری دنیاوی مکتبلردن بتونلای بیزولرینه سبب بولادر.

معارف ومدنیتده آرتده قالغان بو ایناروديسلرنی قوتقارر ایچون الڭ برنچی چاره بونلرنڭ اوز تیللرنده اوقورغه، یازارغه اوگره‌تیله‌جك وتعلیم تربیه ایشینه جماعتنڭ اوزی قاتناشه‌جق اولان فنگه موافق ابتدائی مکتبلردر، دیگان فکر بو صوڭغی وقتلرده خلق آره‌سنده انتشار ایتمکده‌در . مونه ایناروديسلرنڭده غیرسودارستوینی دومادن امید ایدوب کوتکان مکتبلری شوندای مکتبلردر . روس تیلینڭ اهمیتی ایناروديسلر بیك یخشی بیلگانگه کوره اوزلاری آره‌سنده روس تیلی

طاراتوغه خدمت ایده‌جك وعمومی وطن‌غه محبت یوانده اوزلرینی روسلار ایله‌یقینلاشدره‌جق مکتبلرنك‌اوشبو مکتبلر اوله‌جغینه ایناروديسلر بیك امیندرلر .

یوقاریده مذکور نرسه‌لرگه بناء ، بز تو بانده قول قویوچی غوسودارستویننی دوما اعضالری ، بو داقلادنی دوماده‌غی مسلمان فراقسیه‌سی اسمندن تقدیم ایدوب ، غوسودارستویننی‌دومادن‌روسیه‌نك شرقنده وجنوب شرقیسنده‌گی ایناروديسلرنك ابتدائی مکتبلرینه مخصوص اولان بو ۳۱ مارت پراویلاسینك آماشدریلو وینی اوتنه‌مز . احتمالکه بو پراویلا ۸ - ۱۹۰۷ نچی اوقو ییلنده اورنبورغ اوچیبنی اوقروغندن باشقه اوقروغلارده‌ده عملگه قویلور . شول سببلی بونك اوزگارتیلو مسئله‌سینی دومانك اوشبو سه‌سیه‌سنده (جیولشنده) قارالوو وینی اوتنه‌مز .

(امضالر . . . .)

تنبیه : بونده اولان رسمی تدبیرلر ، غزته‌لردن کوچرلدی . اگرده بعض برلرنده خطالر اولور ایسه بونك مسئولیتی رساله مرتبی اوستونده دگلدر .

ایکنچی جزء تمام اولدی ، اوچرنچی جزئی اولور .

Инв. № 1552-3

Из фондов Российской национальной библиотеки

Из фондов Российской национальной библиотеки

Татар
3-4897/2.
Из фондов Российской национальной библиотеки

Яз. татар.
3000
зала 7
шкафъ
полка 4 №

ایسلاملار حقنده

حکومت تدبیرلری

۱
۲

198/200
6
Из фондов Российской национальной библиотеки